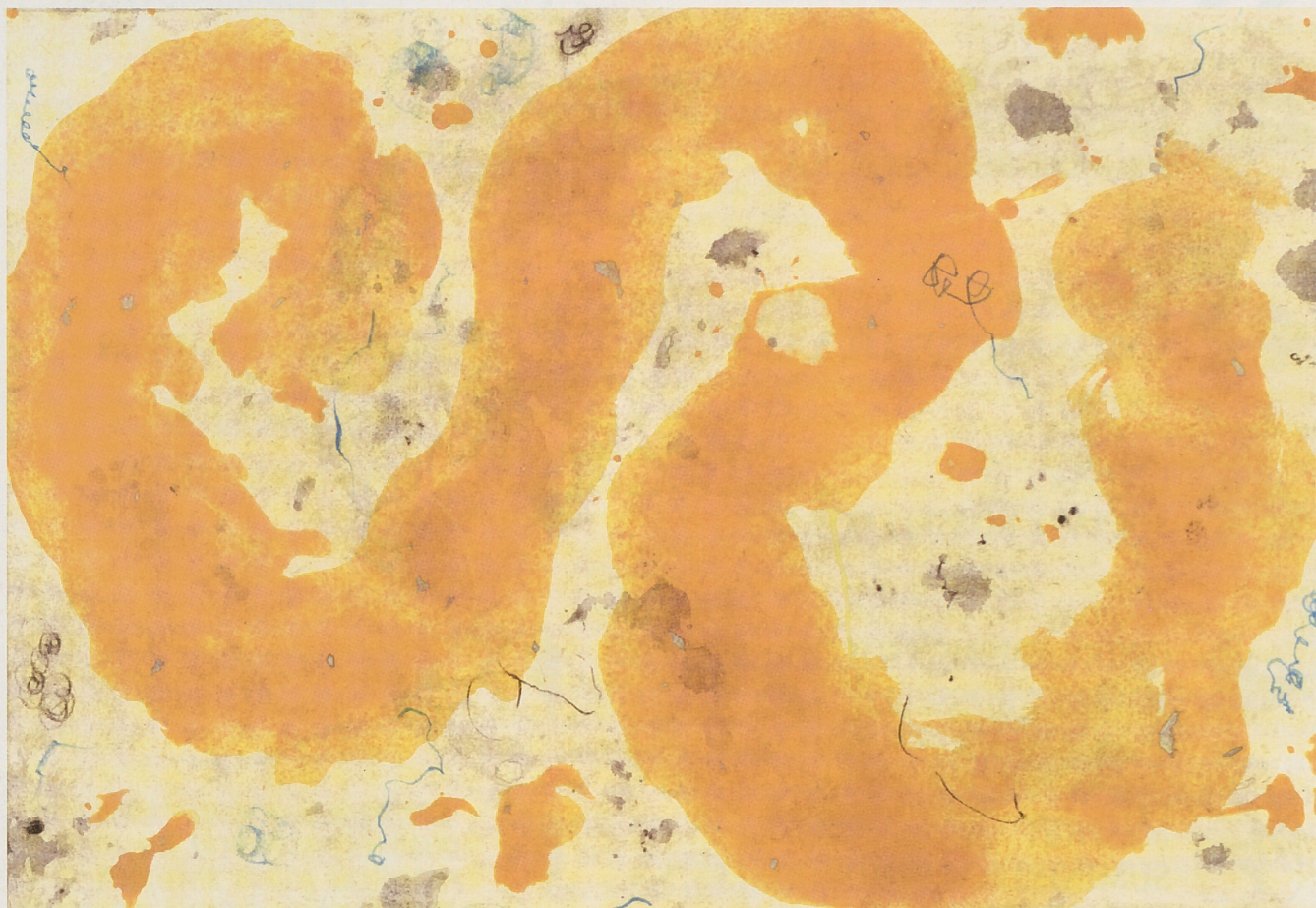

Lluc

NÚM. 802 / 1998

500 Ptes. (IVA inclòs)

Nadal Batle

La Balanguera

Miquel Duran,

en defensa de la història contemporània

La clonació

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

DEPARTAMENT TÈCNIC

**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

ELÈCTRICA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

MENORCA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

EIVISSA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

C/. Bisbe Abad y Lasierra, 48
Tel. 31 09 93

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

CEMESA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

MAIPRET SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXVIII
GENER-FEBRER 1998
Núm. 802

Informació i correspondència

Revista LLUC
Plaça Pelegrins, 1
07315 Lluç (Mallorca)
Tel. 971 51 70 25
Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Gaspar Alemany i Ramis
Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Miquel Gayà i Sitjar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Leonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.300 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors

Il·lustració de la portada:

La Balanguera, de Ramon Canet

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 971 75 44 32
07004 Palma (Mallorca)
E-mail: tgramon@mx3.redestb.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

S U M A R I

Pàg.

3

Nadal Batle fou un personatge que tengué un paper determinant en la vida universitària, cultural i política de les Balears dels darrers quinze anys. En ocasió de la seva mort, sobtada i malaurada, Joan Mir evoca la personalitat del finat.

8

Miquel Duran Pastor, Catedràtic d'Història de la UIB, reivindica l'estudi de la història política, especialment la de l'època contemporània.

13

El 12 de setembre de l'any passat l'escriptor Gabriel Janer Manila fou l'encarregat de glossar el sentit simbòlic de *La Balanguera*, el poema de Joan Alcover declarat himne de la nostra illa, en l'acte de la Diada de Mallorca que se celebrà al Teatre Principal.

17

Guillem Morro, que recentment ha publicat dos llibres sobre l'aixecament forà del segle XV, ens ofereix una magnífica síntesi sobre aquest esdeveniment tan cabdal de la història medieval.

20

Una aportació de Jordi Vidal al coneixement de la història de l'aviació a Mallorca.

26

Les comèdies de sants i santes són una de les millors manifestacions de teatre tradicional, Ramon Díaz parla de totes les peces que corresponen al cicle de l'hivern.

31

Cosme Aguiló, un expert en toponímia i cultura popular, ofereix una mostra dels recursos humorístics emprats pels glosadors, aportant, a més, un bon nombre d'exemples.

33

El moralista Bartomeu Bennàssar, a la secció *L'església nostra*, reflexiona sobre la clonació, un tema polèmic en el tractament del qual l'ètica i la ciència pot donar-se el cas que vagin per camins divergents.

36

A la ciutat dels llibres, Lluís Miquel Bennàssar fa la lectura de la novel·la *Els jardins incendiats* de Gabriel Janer Manila, guardonada amb el Premi Carlemany 1997.

38

Al Mostrador hi trobareu una mostra ben extensa de novetats editorials, suficients per demostrar la vitalitat del sector del llibre.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104348730

Un sistema educatiu per a un país

Amb l'inici de l'any 1998 les Illes Balears han rebut la transferència de les competències educatives. Arriben molt tard, massa tard, però benvingudes siguin. A partir d'ara tendrem la capacitat de decidir —amb limitacions, és ver— sobre l'educació, un sector que per a qualsevol país que tenguí dos dits de seny sempre és considerat de gran valor estratègic. Així mateix, no es pot menysprear l'increment del nostre autogovern —en poder polític i en finançament— que la recepció de la gestió educativa representa: d'una banda, la facultat de decidir sobre una qüestió que té una gran dimensió política, social i econòmica; de l'altra, un augment dels pressuposts de la nostra Comunitat Autònoma en més de quaranta mil milions de pessetes. Probablement aquesta quantitat no és suficient per poder afrontar tots els dèficits històrics, ara bé, però, és ben segur que de la seva encertada inversió se'n podran derivar resultats positius, cosa que si succeís serviria per donar prestigi a les institucions autonòmiques i a la mateixa idea d'autogovern, la cotització de les quals malauradament no és gaire elevada a causa dels usos poc exemplars que en massa ocasions n'han fet els seus màxims responsables.

Ara que tenim el sistema educatiu en les nostres mans, el podrem modelar parcialment a la nostra conveniència, i deim parcialment perquè no ens oblidam que hi ha lleis estatals que el continuaran condicionant i limitant. Seria un fet ben lamentable que la nova etapa tan sols representàs un canvi en la ubicació geogràfica del centre de decisió, de Madrid a Palma. Tenir les competències educatives ha de servir perquè es produeixin tot un seguit de transformacions, la majoria de les quals s'han d'orientar cap a la creació d'un model educatiu adaptat a les nostres característiques nacionals —llengua, cultura, història, identitat— i socioeconòmiques. Així mateix, els escolars balears han de rebre una formació humanista que els ha de dotar d'una base de coneixements i de valors que els capaciti per exercir de ciutadans, una mena de ciutadans que siguin capaços de ser, tot a la vegada, responsables i crítics, solidaris i emprenedors, ètics i cívics, autocentrats i cosmopolites, lleials a

les tradicions pròpies i aventurers encuriósits pels camins de les noves tecnologies. L'arrelament en el món més pròxim i l'obertura compromesa al món divers són les dues cares possibles d'un tipus de ciutadà que fa del viure una aposta de llibertat i convivència, d'identitat personal i de solidaritat col·lectiva, de conservacionisme i de creativitat. Malauradament, quan tot just estàvem a punt d'iniciar el camí cap a un model educatiu propi, el Ministeri de Cultura ha pretès llançar un obús al dret de les Comunitats Autònomes a decidir el contingut dels estudis dels seus escolars. Ens estam referint al projecte de Decret d'Humanitats, en el qual una vegada més s'intentava imposar una visió castellanista i uniforme de la història d'Espanya. A més, en l'àmbit de la literatura, s'establia una identificació de la literatura espanyola amb la castellana, amb l'excepció d'algunes poques cireres perifèriques que hi eren incloses.

Cal esser conscients que el fet de gestionar el sistema educatiu des de Palma no implica necessàriament deixar de fer-ho amb mentalitat de delegat provincial del govern de Madrid. Per això, es fa necessari que tots els sectors educatius i la societat en el seu conjunt vigilin atentament el procés. Ens hi jugam molt: ni més ni menys que la possibilitat de construir un país nacionalment normalitzat.

L'element central d'aquest model educatiu propi haurà d'usar l'ensenyament en llengua catalana. La llengua és el veritable pal de paller de la nostra identitat i l'únic mitjà que farà possible que siguem una societat cohesionada i no un trencaclosques de grups humans inarticulables. Es tracta d'anar avançant cap a una escola en la qual la llengua catalana sigui el vehicle habitual i predominant d'expressió. Aquest és l'únic camí que garantirà un futur d'ús social majoritari de la nostra llengua. O per ventura és gens estrany que cada país faci ús de manera clarament predominant de la seva llengua històrica pròpia? Si el sistema educatiu balear contribueix a fer possible aquest objectiu, l'administració autonòmica quedarà plenament justificada. En el cas contrari, no hi haurà cap mena d'altres resultats que puguin donar legitimitat a la seva existència. ■

■ JOAN MIR

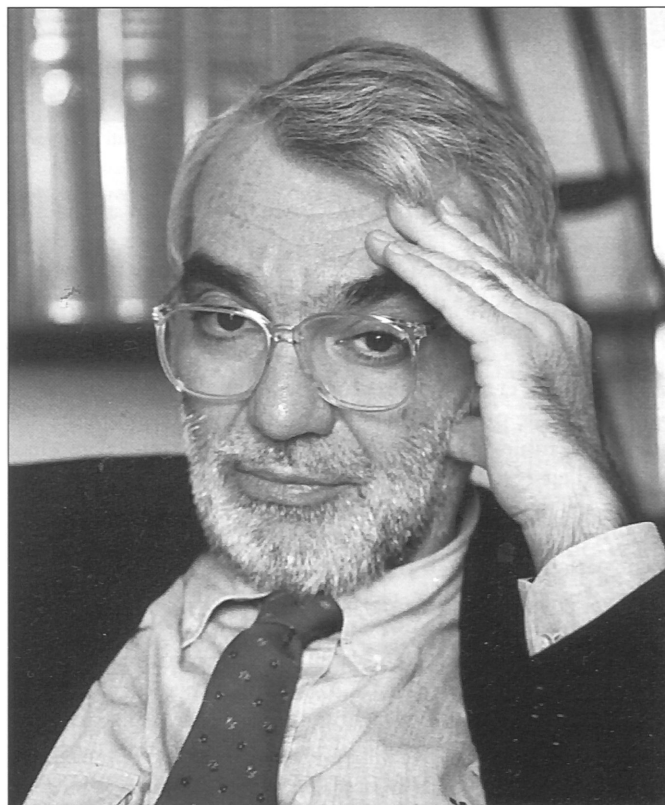

Nadal Batle

Sempre veim l'altra gent a través dels ulls propis, i no pot ser d'altra manera. Per això, el meu Nadal Batle deu ser molt més personal i esbiaixat d'allò que jo voldria, encara que, per altra banda, no crec que el propi Nadal es veiés a si mateix d'una manera gaire objectiva.

En Nadal i jo vàrem néixer amb dos mesos de diferència, a Felanitx. Ell nasqué el vint-i-cinc de febrer de 1945. Feia només sis anys que s'havia acabat el Moviment, massa poc per diluir unes nafres tan fondes de morts i represàlies. La seva família era tota republicana, encara que no em consta que fossin perseguits especialment. Vàrem anar, com tots els nins de Felanitx, a l'escola de més prop, que, en el nostre cas, era la de les monges de La Providència: si fa no fa, devia caure just enmig, entre can Nadal i ca meva. D'aquella infància, ja tan llunyana en el temps i en l'ambient, me'n queden pocs records escolars: sor Damiana, de posat autoritari perquè era la superiora, sor Margalida, que tots estimàvem perquè era jove, dolça i hermosa, i donya Sebastiana, que, una mica més grandets, s'esforçava, amb l'auxili d'una canya (un *puntero* hagués estat massa cruel), per fer entrar el castellà i la disciplina dins els nostres cervellets asilvestrats. De grans, en Nadal mantenia un record viu i una certa ràbia d'aquelles imposicions acadèmiques practicades per ments no gaire fulgurants. Sortint de ca les monges, cada dia anàvem a cercar el berenar i, escapats, a jugar allà on havíem acordat. Quan tocava anar a can Muñoz, la nostra fantasia ho agraiïa perquè hi havia un jardinet amb uns llores enormes que, des de la nostra insignificància física, ens feien pensar que érem al bell mig d'una selva.

Acabada l'escolarització infantil, vàrem entrar, als vuit anys, a l'Escola Graduada, construïda per la República i reconvertida al nacionalcatolicisme amb les fotografies de Franco i José Antonio, la pujada i baixada diàries de banderes i unes classes de cant que servien per aprendre de cor "Montañas nevadas, banderas al viento, yo sabré vencer..." o "¡Franco, Franco, el único capitán, capitán!" (la nostra mala idea, més de pocavergonyes que de resistent, consistia a cridar "cranco!" en lloc de "¡Franco!" i, au, a riure si don Felipe s'empenyava). Don Jaume Tomàs, el Mestre Coix, tot i no excloure la repressió física (el verdanc d'ullastre, el gaiato de la coixera i la tumbaga prominent), era un mestre eficaç en tot allò que és important en l'ensenyament, per molt que avui no

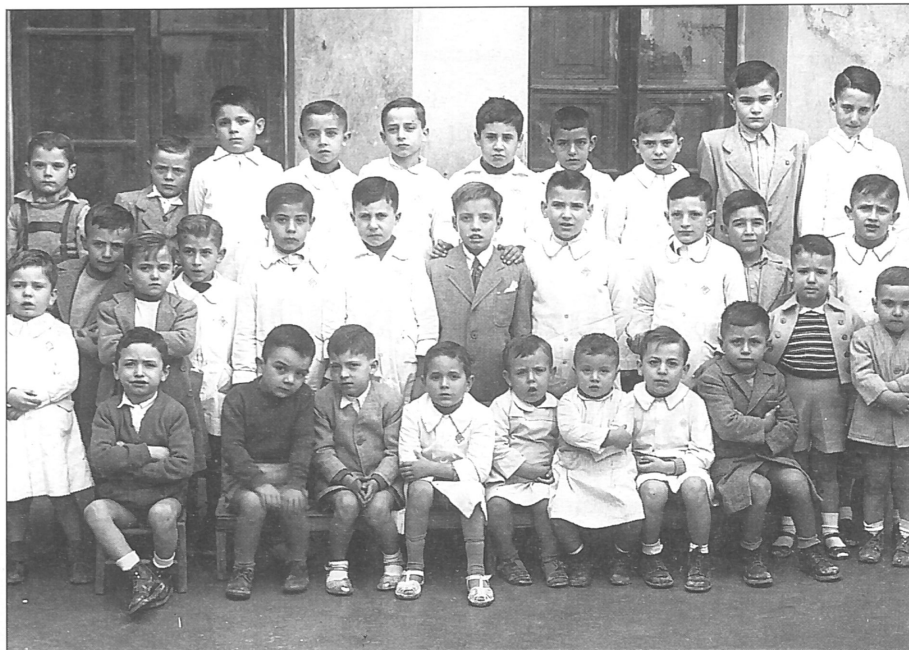
Nadal, a ca seva, amb l'Alcover-Moll darrera, l'any 1995

tengui gaire crèdit: l'exercici de la memòria, el càlcul mental, l'escriptura pulcra (sense faltes, vull dir) i les operacions aritmètiques. També ens inculcava l'altra pulcritud, la de no dur la plagueta gaire grollera. En això no va aconseguir massa èxits: en Nadal tenia una tendència incorregible cap als fulls arrissats pels cantons. El mestre sempre li retreïa que ho feia molt coneixedor, que la seva mare era perruquera.

Teníem deu anys quan jo me'n vaig anar a Palma a estudiar el batxillerat a l'Institut (aleshores, no calia afegir "Ramon Llull"), i ell va quedar a Felanitx amb els padrins a fer el batxillerat laboral (els seus pares havien emigrat a Venècia i no havien de tornar fins que en Nadal tengué cator-

En Nadal, amb els seus pares, a la porta de ca seva

Al pati de ca les monges de La Providència. En Nadal (5 anys) és, dels que seuen, el segon per l'esquerra

ze anys). En Nadal, a l'Institut Laboral, era, com abans a la primària, un alumne llesterró i aplicat, però no més que els altres tres o quatre millors del curs. En les matemàtiques, en canvi, va començar a destacar netament. El professor, un militar jubilat que havia estat batle després de la guerra, don Joan Falcó, deia que en aquell curs només hi havia "un home i mig". L'home era, naturalment, en Nadal, i el mig, un company nostre de primària (en Toni Matrícules) baixet, aplicat, i que tenia molt bones notes, però sense el punt d'agudesa mental d'en Nadal. Aquest reconeixement per part dels professors de matemàtiques (també va tenir don Toni Aguiló) devia ser l'única cosa que li feia la vida agradable, acadèmicament parlant, en aquell Institut Laboral: les assignatures pràctiques (fusteria, ferreria, electricitat, etc.) devien ser un turment per una persona com ell, tan maldestre amb les mans.

Durant aquells anys, en Nadal i jo (ens continuàvem tractant els caps de setmana i les vacances, a Felanitx i al Port), vàrem experimentar, com tothom, el despertar de l'adolescència en un ambient de dissimul i beateria que, més tard, ens decantaria clarament cap a l'agnosticisme i el lliurepensament. Era la mínima torna que podien esperar aquells que reprimien l'explosió de vitalitat intel·lectual i física que sentíem. La biblioteca de l'amo en Joan Cerdà (tan ambigu sexualment com consistent intel·lectualment) ens va permetre alternar la lectura anacrònica d'autors darwinistes (i, per tant, proscrits) amb la pornografia selecta de Petroni. La literatura podia ser gratificant sense ser dolenta, i vàrem anar del *Satiricó* als *Tròpics* d'Henry Miller sense passar pel Marquès de Sade. La impossibilitat, avui dia increïble, de trobar no solament Playboys sinó simples calendaris coents, feia el miracle d'ensenyar divertint.

En Nadal, als catorze anys, va fer la proesa increïble d'aprovar els llatins i la revàlida per accedir, sense perdre curs (el batxillerat laboral durava cinc anys en lloc dels quatre de l'altre), al batxillerat superior, a Palma, al Ramon Llull. Allà no

hi coneixia ningú i, per això, els seus amics vàrem ser, des del primer moment, jo i el meu company de pupitre, en Llorenç Mestre. Tots tres, amb els altibaixos inevitables en una relació llarga, vàrem establir una amistat on la complicitat ha estat sempre per damunt de qualsevol contingència, i això fins al punt que aquella amistat és tan vigent com en vida d'en Nadal. Només que ara, al seu lloc, només hi ha una absència clamorosa.

Els pares, que havien tornat de Veneçuela, s'establiren al Terreno amb en Nadal i els seus padrins. Hi tenien un pis i duïen un bar. Sense dubte, aquest bar va contribuir en gran manera als extensos coneixements lingüístics d'en Nadal, tant pel tracte i la pràctica amb clients estrangers, com per algunes amistats que hi establí. En Nadal coneixia profundament l'anglès i el francès, i va fer incursions pel rus, el romanès i l'italià.

Els tres amics corals vàrem fer el batxillerat superior i el preuniversitari sense dificultat i amb, fins i tot, punts d'excel·lència. En Nadal, en matemàtiques, era considerat com un dels millors estudiants que havien passat pel Ramon Llull: ho certifica, encara ara, el senyor Alejandro Onsalo, que n'era el catedràtic. La vida acadèmica, però, no ens destorbava excessivament. Era, simplement, una obligació que es feia de bona gana, encara que hi havia moltes altres coses que ens distreïen dels estudis. Llegíem molt i a en Nadal, que tenia una certa formació musical adquirida de nin a Felanitx (anava a classe amb un tal Perloia, encara que, de gran, deia que aquelles hores de guitarra havien estat un desastre), li agradaven molt els discs de música clàssica i dels cantautors francesos (especialment Brassens). Però, més que cap altra cosa, allò que ens agradava era quedar amb algun altre company de curs i fer una partida de cartes. De vegades, si només érem nosaltres tres, s'hi afegia el padrí, home que sempre ens va tractar amb molta consideració i afecte. De fet, quan en Nadal tenia algun problema, acudia, en primera instància, al padrí, segur de la seva condescendència i comprensió.

Festa de l'11è aniversari d'en Nadal, amb els padrins (segons per la dreta i l'esquerra), la família Barceló (la mare és la de la dreta) i uns amiguets d'en Nadal. Els pares eren a Veneçuela. Al fons la foto de la mare

Una de les fotografies que en Nadal enviava, aprofitant festes o aniversaris, als seus pares quan eren a Veneçuela

Només aixecàvem un moment el cap de les partides de cartes per tastar les mil i una begudes que en Nadal requisava del bar, o per fer bromes a les adolescents que jugaven al pati del col·legi que hi havia darrere el pis. Les al·lotes i les begudes espiritoses varen ser disciplines que en Nadal no va deixar de practicar al llarg de la seva vida. Amb les cartes, vàrem tenir temporades, però, primer amb el conyac i més tard amb el Calvados i els vins bons, en Nadal va ser d'una fidelitat exemplar. I, malgrat una misogínia genèrica, en els casos particulars també mantengué una dedicació entusiasta a les dones (vull dir, encara que sembli contradictori, que, tot i ser molt refinat i selectiu, no deixà res per verd).

La predisposició innata d'en Nadal per a les construccions formals va explotar estudiant la llicenciatura de matemàtiques a Barcelona. Eren els temps de la introducció de les anomenades matemàtiques modernes, que consistien, bàsicament, en una formulació axiomàtica dels seus fonaments, i un desenvolupament més formal, d'acord amb les regles de la lògica. Això aconduïa a una connexió entre les antigues disciplines de Geometria, Àlgebra, Càlcul i Probabilitats, de manera que podríem dir que cada assignatura no era sinó un capítol més d'un coneixement interdisciplinari i únic que abraçava totes les matèries. En Nadal, doncs, va estudiar en un moment crític, amb la sort, a més, de pertànyer a una generació especialment brillant d'alumnes (com Gómez o Julià Cufí) i professors (com Linés, Teixidor, Aguiló, Sancho, Sales, etc.).

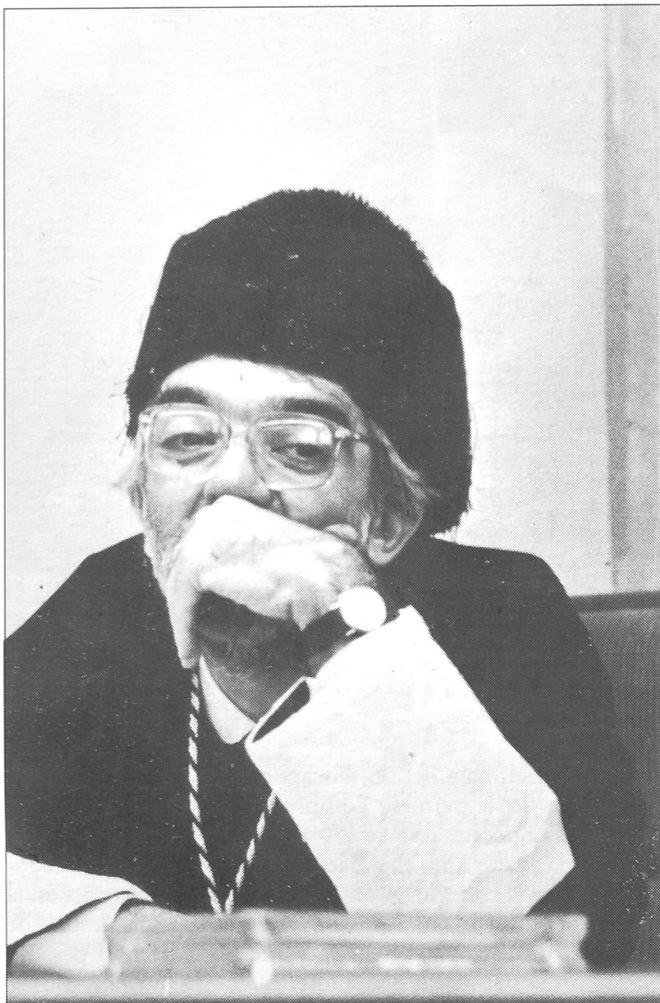
En Nadal va acabar la carrera amb bones notes, encara que no reflectien, ni de molt, la seva irreplicable capacitat per al pensament lògic. Protegit pel doctor Sales, va obtenir una beca important per anar a estudiar a la Sorbona cursos de postgrau. Tornava de tant en tant a Barcelona i s'allotjava a ca meva. Això em va fer conèixer de prop els seus progressos científics i la seva quotidianitat a París: vivia a la Maison d'Espagne (controlada directament pel govern franquista), va ser

espectador del maig del 68 (encara que, al meu entendre, la proximitat no li permeté comprendre què passava exactament) i es va posar a festejar l'Anne Marie.

Aviat la va dur amb ell a Barcelona, a ca meva, i me va contar com l'havia conegut. A un d'aquests llocs tan avorrits on la gent va per divertir-s'hi, l'Anne Marie seia tota sola després de despatxar uns quants pretendents que no li feien el pes. En Nadal, tot i estar atacat d'una forta migranya, no va resistir la temptació i s'hi acostà: "Tu també véns a oferir-me la lluna?", li etzibà ella, desafiant. En Nadal, que sempre va saber ser encantador, li va contestar: "Em sap greu, però jo només et puc oferir una aspirina". Jo crec que, si s'haguessin casat, la vida d'en Nadal hagués pres una direcció molt més segura i, probablement, més convencional i feliç. L'Anne Marie, però, significava un xoc cultural excessiu per a la mare d'en Nadal, i ell va ser sensible a aquesta pressió: la va fer desaparèixer de la seva vida. En l'aspecte afectiu, en Nadal va entrar, així, en un llarg període de tempteigs, provisionalitats i disbauxes del qual se n'albirava la fi justament ara, quan va morir.

Després de París, i juntament amb els seus amics Enric Trillas i Eduard Bonet, en Nadal va fer classe a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i va passar de la interinitat a la categoria de funcionari. Fou devers l'any 1980 quan va opositar a una càtedra a Sevilla, però va aconseguir no haver-s'hi d'incorporar mai, de manera que molt aviat es pogué establir a València, a l'Escola d'Arquitectura, i en fou Director. El 23 F d'en Tejero, amb el desplegament de tancs de Milans del Bosch pels carrers de València, l'agafà allà, i, tot i que els seus amics el traqueren de la ciutat i el feren dormir en lloc segur, no crec que li fes cap gràcia. Després de la Caputxinada (m'hi tenia a mi, allà dins) i del Maig del 68, el 23 F era la tercera convulsió que en Nadal presenciava de prop.

En Nadal era catalanista i si d'alguna cosa es penedia els últims temps era de no haver estat sempre més conseqüent

Nadal, vestit de Doctor, durant una inauguració de curs a la UIB

amb aquesta convicció. És només per això que no va entrar mai a militar al PSUC, tot i que era el paradigma de l'anti-franquisme a Catalunya. No va acceptar mai les vacil·lacions d'aquest partit en la qüestió de la llengua. Després, ocupant càrrecs institucionals, es trobava còmode influint des de la seva independència: crec que, a hores d'ara, es pot afirmar,

sense por d'errar, que si el govern Cañellas no va cedir a moltes pressions de la caverna conservadora, va ser per aquest ascendent que en Nadal exercia damunt l'executiu balear. La seva bona relació amb Gabriel Cañellas és una de les qüestions que molt poca gent ha entès i és ben senzill: el PSOE i el PCE eren partits forasters, car els votaven els forasters (més del 50% de l'electorat del PSOE és castellanoparlant), mentre que PSM i PP eren els partits que votaven els mallorquins (més d'un 80% dels seus votants són mallorquins, en els dos casos). La manca de sintonia amb el PSM i l'Obra Cultural Balear era per qüestions personals: Sebastià Serra i la majoria del PSM havien optat per l'altre candidat, Bartomeu Barceló, quan les primeres eleccions a Rector i, més tard, Mateu Morro i Antoni Mir tenien presents les dificultats que va tenir aquest darrer per entrar com a professor de la UIB quan en Nadal ja n'era Rector (tot i que en Nadal no se'n recordava d'aquest incident quan n'hi vaig parlar).

Des de València, en Nadal aconseguí traslladar-se a la nostra Universitat i, immediatament, es convertí en el seu Rector. Ho acabava de ser Antoni Roig, que no estava gaire interessat en el seu creixement. Just al contrari d'en Nadal, que la convertí en allò que és avui dia. No és necessari descriure què foren, per a la nostra Universitat, els dotze anys i mig que ell la presidí, perquè és a la vista i forma part de la vida pública de la institució. I per explicar la seva caiguda és, probablement, massa prest. Crec, però, que qui vulgui entendre què va passar ha tenir en compte tres coses: el peculiar (en tant que diferent dels altres diaris) comportament de "El Día del Mundo", on en Nadal, dia sí dia no (literalment, més de la meitat dels dies), era portada amb informacions sempre negatives; la inestable situació interna del Partit Popular, on alguna facció podia cobejar el poder universitari (i, amb la propietat del diari esmentat, en tenia la possibilitat); i, finalment, el cansament d'en Nadal davant una campanya exagerada, incomprendible i injusta, protagonitzada per gent que tenia per amig. Les declaracions del periodista Anson explicant com varen tomar en Felipe González permeten elucubrar, per analogia (i alguna identitat), com es va planificar la caiguda de Nadal Batle del Rectorat, i quines forces heterogènies varen col·laborar a fer-li la pinça. Ni jo, que me compt entre els seus amics més fidels, però també més crítics amb els seus errors, puc entendre com va reeixir una campanya tan grollera on en Nadal sempre va aparèixer com un monstre abominable, aca-

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

Cementiri de Felanitx. En primer pla, el taüt amb les restes mortals de Nadal Batle

Nadal sempre va aparèixer com un monstre abominable, aca-parador insadollable de tots els pecats capitals.

Abandonat el càrrec, la vida amb la seva filla Aina, les clas-ses de matemàtiques i la feineda que li comportaven els tres articles setmanals per al "Diari de Balears", varen fer el miracle de salvar-lo d'una depressió més que probable. La seva vitalitat l'abocava a projectes relacionats amb la tecnologia de la informació i, a més, es volia comprometre políticament po-

sant el prestigi al servei de les seves conviccions. Aquests projectes, casualment, ara me n'adon, tornaven a implicar, per un motiu o altre, els tres mateixos que, als quinze anys, vàrem tenir la sort de comptar amb una bona amistat per començar a temptejar les incògnites de la vida. I ara, justament ara, crec, tornàvem, junts, a ser feliços. ■

Joan Mir

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

**CAFÈ
DE SA
PLAÇA**

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

■ JAUME MARCH

Miquel Duran, la defensa de la història contemporània

Miquel Duran Pastor, catedràtic d'Història Contemporània de la UIB i actual sots-director del Departament d'Història i Teoria de les Arts de l'esmentada universitat és un apassionat de la història i de tot el que significa cultura, per això presidí les Joventuts Musicals de Mallorca i la Societat Arqueològica Lul·liana. En aquesta entitat promogué la primera renovació en canviar els seus estatuts i fent possible que una dona assumís la seva presidència. Fet que segons el mateix professor Duran li costà una dura pugna amb els socis més antics de l'entitat. El tret que potser defineixi més al nostre interlocutor sigui la picardia, una picardia que es reflexa sols amb l'espurna de la seva mirada sinó també amb el seu discurs. D'altra banda, cal destacar la seva honestat intel·lectual, que demostra en la seva obra investigadora i vers ella mateixa, així no té cap emperò per manifestar «la meua tesi doctoral sobre la revolució de 1868 a Mallorca s'ha de revisar, s'ha d'actualitzar». Amb el doctor Duran parlarem de la història a Mallorca, però sobretot d'Història Contemporània.

—Quan estudiava a la Universitat vostè impartia l'assignatura Història del pensament social i polític. Pel que fa a la història de Mallorca aquesta sembla una àrea poc conrada, sobretot quant a les monografies, tot i que hi ha una síntesi prou interessant com la Història del pensament de Sebastià Trias Mercant i alguns treballs sobre Miquel Maura, Antoni Maura, Miquel dels Sants Oliver o els carlistes i integristes. Aquest fet es deu a una manca de fonts o a que la història del pensament no ha resultat atractiva pels investigadors?

—Bé, crec que aquesta mancança és certa, tot i reconeixent el valor dels estudis assenyalats en la seva pregunta. En aquest sentit cal dir que l'obra de Sebastià Trias Mercant és un manual de consulta obligada. Quant a la raó de l'esmentada deficiència rau en què en un moment donat es va negar la història política. Es pensava que sols era vàlida la història econòmica, dins la qual s'inclou la història agrària i la demografia històrica. Aquesta tendència obeeïa a les subvencions que rebien aquests tipus d'estudis i a la moda. Jo he patit dins la UIB aquesta desconsideració pel que fa a la història política. Un dia, en el seu si, em fou presentat un professor anglès per un col·lega de la nostra Universitat i quan va explicar que

em dedicava a la història política van fer un gest de menyspreu. Sortosament a la lectura de la tesi de Pere Fullana, el doctor Jordi Casassas defensà la història política. Aleshores em vaig sentir alleugerit. De totes maneres el valor d'aquest àmbit de la història havia estat recuperat per Rene Mound amb *Pour l'histoire politique*, tot i això la majoria dels meus companys de la UIB sols acceptaren el que s'anomena història de les mentalitats. Pens que la història del pensament és molt important perquè si només ens dedicam a estudiar sèries ens quedam un esglaó per davall del que és un historiador. La història política, la història del pensament, ens fa interpretar, que és el que ha de fer l'historiador. L'inici del curs passat vaig assenyalar als meus alumnes les obres cabdals del pensament. Un historiador no ho és si no coneix la història del pensament. Igualment consider que un historiador ha de tenir un bon coneixement dels fets culturals. Per a mi un professor universitari que ensenya història no és un bon professor si no s'interessa pel coneixement de Bach, Kafka o de la poesia, per exemple, per als seus alumnes.

—Darrerament hi hagut episodis institucionals més afortunats o desafortunats pel que fa al fons documental de personatges cabdals de la nostra cultura i de la nostra política. ¿Aquí no ens trobam amb un important patrimoni tudent, emprant la terminologia d'un congrés que sobre patrimoni es va fer a Mallorca no fa gaire temps? ¿Quina seria la política a seguir en aquest camp?

—Es tracta d'una qüestió que la veig molt malament i que em posa nerviós. Crec que la Universitat cal que tengui un bon fons documental i es posi al davant de la conservació d'aquest patrimoni. Tot se'n va a fora. Encara que sigui una falta de modèstia li diré que gràcies a bons i grans professionals que es dediquen a la venda d'aquest tipus d'objectes vaig poder recuperar unes cartes d'un militar anglès sobre la Guerra Civil quan ja eren a Estats Units. La meua intenció era mantenir a Mallorca aquesta documentació i deixar-la consultar als investigadors que n'estiguin interessats. El president de la Comissió de Cultura del CIM Damià Pons està fent una gran labor en aquest camp, però no basta un, cal que ho faci la Universitat, particulars. O no hi ha ningú que estimi Mallorca? Una terra que parla de milions, què li suposa l'adquisi-

Miquel Duran i Bartomeu Barceló (primer pla)

ció de fons documentals? Però, després hi ha una altra qüestió, importantíssima, interessa que hi hagi documents contemporanis? Vaig publicar *Sicut oculi* i és un llibre que no es troba per enlloc. També he editat un estudi sobre els béns incautats als veïns de Son Servera a causa del desembarc de Bayo, així com la relació d'homes i dones que anaren amb les seves tropes a Menorca, aquest estudi els qui el tenen el tenen amagat. Jo crec que no interessa que hi hagi documentació que parli dels fets contemporanis.

—A l'article *Algunas precisiones entorno al mil movecien-tos treinta y seis en Mallorca* escrit el 1989 vostè assenyala sobre els estudis que fins aleshores s'havien fet sobre la Guerra Civil a Mallorca «de momento sigue prolongándose el diálogo entre sordos. Tal vez se superaría la situación a base tanto de manejar la naturaleza del conflicto como de acertar en la reconstrucción del universo mental de aquellos momentos». ¿A l'actualitat, creu que ja s'ha superat aquest diàleg de sords que es donava en l'estudi de la Guerra Civil? D'altra banda, al mateix estudi vostè reivindica l'estudi de la mentalitat i del comportament dels protagonistes dels fets. En aquest sentit encara es pot dir que està per fer l'anàlisi ideològica dels dirigents d'un i altre bàndol i de la població en general i les minories. En aquest sentit només record l'obra de Josep Massot Muntaner *Els intel·lectuals mallorquins front la Guerra Civil*, i també els estudis de David Ginard?

—Efectivament, el diàleg de sords està amainant a mesura que ens hem anat allunyant de les commemoracions, perquè quan es fa una història oportunista, i aquí empr aquest terme agafat de Barraglaud, és a dir quan es fa perquè se celebren aniversaris o perquè se subvencionen les investigacions sobre un tema, anam malament. Encara es publiquen algunes coses

que la interpretació és lateral, però normalment el bons historiadors cada vegada són més objectius. Ho estudien amb una tranquil·litat d'esperit que no és donava abans. Durant la transició s'anализava fent apostolat de la democràcia.

D'altra banda, quan parlem de l'estudi de les mentalitats pel que fa al moment de la Guerra Civil, ens trobam amb una gran obra com la de Josep Massot Muntaner, com he reconegut moltes vegades. Però, Massot Muntaner és un historiador de fets i malgrat hagi fet el volum que apuntava a la pregunta ell mai ha pretès estudiar la història del pensament. Per trobar una obra que s'apropàs a aquest àmbit hauríem d'anar a la història del pensament a Mallorca de Trias Mercant. El doctor Trias sí ha parlat de la mentalitat del 36 a Mallorca. Però jo assenyalaria que més enllà de la mentalitat concreta dels dirigents cal veure la mentalitat de tot l'univers social que hi havia en aquell moment. Es tractaria de veure l'Església féu això, digué això, però no sols el Bisbat, sinó rectors, frares, casos individuals i concrets i fer-ne un balanç o síntesi; i així en tots els estaments i classes socials. Per fer aquest estudi en podríem fer un congrés perquè hi ha molt per investigar i analitzar. Massot i Muntaner, per exemple, ha investigat el paper d'un cònsol anglès en el si de Mallorca durant la Guerra dels tres anys, caldria en aquest cas investigar el compromís de la colònia estrangera, que ja era important a l'Illa en aquells moments. Per exemple, quan he consultat la llista dels afiliats de Falange de Son Servera hi ha un apartat on es posa *ideologia anterior*; el batle aleshores demanava al rector que l'informàs sobre el tarannà ideològic d'aquestes persones i em vaig trobar que l'ecònom es negà a donar-li aquesta informació, tot assenyalant que ja li donaria al moment que consideràs oportú. Això és un exemple com d'altres que matisen afirmacions com les recollides al *Diccionari vermell* de Llorenç Capellà, a les quals s'a-

Miquel Duran amb Carles Manera i Ramon Molina en el 17è Congrés Internacional de Ciències Històriques, Madrid 1990

firmà, com si fos una cosa generalitzada, que els capellans es vestien de falangistes i actuaven d'executors. No, això no és així. Per aquest tipus de fets reclam un estudi més detallat de les actituds de tots els col·lectius i de tot el cos social davant la Guerra Civil. Els meus alumnes de quint fan estudis sobre la vida quotidiana als diversos nuclis de població de l'illa, aleshores ens trobam amb la confecció de les meses electorals, el desenvolupament de la Segona República i el Front Popular i començam a veure aquest univers mental de la població. Aquest és l'objectiu que hem d'assolir.

—A la introducció del llibre que recull la seva tesi doctoral, *Repercusiones de la Revolución de 1868 en Mallorca* parla de l'existència d'uns sectors nacionalistes o regionalistes i d'uns sectors obreristes que en el moment de la publicació d'aquell estudi eren considerats poc significatius. ¿S'ha donada la volaració quantitativa i qualitativa d'aquests sectors a la producció historiogràfica des de llavors o encara resta molt per valorar de forma adient aquests col·lectius?

—Aquesta obra meva s'ha de redactar de bell nou per fer-ne una lectura nova. S'ha de tenir en compte que han passat molts anys. Aquesta tesi la vaig tenir dins el calaix durant molt temps, perquè no la m'acceptaven, perquè no hi havia tribunal i la vaig acabar el 1968 ó 1969. A més, la vaig fer amb unes condicions terribles: un director de tesi imposat que em donava la bibliografia equivocada i que no m'admetia segons quins plantejaments. Durant el sexenni, concretament, no hi havia encara un nacionalisme. Aquest corrent polític no sorgiria fins més tard. Serà amb els primers moments del republicanisme quan comenci a caminar el nacionalisme. Recorda que en *El mallorquinisme polític* s'hi recullen les cartes de Gabriel Alomar a Pi i Margall; allà hi ha el que és el pri-

mer document seriós del nacionalisme. Al moment crític del Sexenni el moviment que té més força és l'anarquisme, amb la figura de Francesc Tomàs. I precisament l'anarquisme és el moviment social menys estudiat.

—El 68 encara hi ha poca influència obrera i durant la resta del segle XIX, i fins i tot és una tendència que és manté durant la II República, sobretot pel que fa al món rural ¿Aquesta circumstància va ser afavorida pel predomini del minifundi en l'estructura de la propietat i pel caciquisme?

—Sí. Quant al primer factor, quedà demostrada la seva influència a l'article *Senyors i pagesos* d'Isabel Moll i Jaume Suau. El caciquisme és obvi. Però també cal tenir molt present l'analfabetisme, que era total en aquests àmbits socials; la influència de l'Església. Hi havia por. I aquestes condicions o influències transcendeixen el segle XIX. Precisament, la figura de Joan March la vull entendre, si els socialistes mallorquins li tenen una certa veneració és perquè precisament havia atacat el poder de les famílies que controlaven la possessió de la terra comprant bona part de les seves possessions i establint-les, alhora que les venia a petits propietaris. A mi em dona la impressió que en March comença a fer desbarats quan sorgeix la dictadura de Primo de Rivera perquè veu que tot és can Bum. Tot i que aquesta és una lectura provisional de l'actitud del milionari mallorquí ja que no he estudiat en profunditat el seu cas, només hi he fet una incursió a la meua aportació en *La Mallorca d'Anglada* que edità La Caixa, amb motiu de la inauguració de la seu de la seva Fundació a Palma.

—¿Quina és la seva opinió sobre el famós Decret d'Humanitats d'Esperanza Aguirre?

—El primer que he de dir és que un decret confús. A més, intenta donar solució a un tema complex. És curiós com el Ministeri quan ha respost a les crítiques al decret ha dit que el que es pretén és que els gallecs coneguin els autors i la literatura basca i catalana i que també la coneguin els andalusos i els castellans i els catalans, i viceversa, però no parla de la història, i aquí és on hi ha el punt delicat, perquè hi ha l'essència de les nacions. La llengua sabem que l'acceptaran perquè hi ha la Constitució que la reconeix, però la història els trastoca els esquemes. El dia que es publicà a la premsa l'anunci d'aquest decret, vaig entrar a l'aula i els meus alumnes de la Universitat els vaig dir: Bono, vostès cridin a aquest senyors de Madrid perquè nosaltres estam estudiant la Guerra del francès i ells en diuen la Guerra de la independència. Com ho hem de fer per entendre'ns. A la Comunitat Europea passarà dos reals del mateix, ja ho han tocat amb les mans: a un congrés a Brusel·les hi debatien la Guerra del Cent Anys i s'adonaren que no la veuen igual els manuals alemanys que els francesos. Aleshores, un professor d'història digué *il faut oublier l'histoire de les dynastie et de souvenir de les epidèmies*, és a dir val més fer una història de les epidèmies que no de les dinasties. Així passa amb el 98. Va ser un desastre per aquells senyors d'allà? Per als catalans fou un desastre? No, ho diu el seu art, tingueren el Modernisme, i a Mallorca ho passaren malament els soldats retornats de les colònies, però la resta era una societat que anava avançant, per exemple, a través del projecte d'indústria turística que proposà Miquel dels Sants Oliver.

—Finalment, em voldria fer una valoració de l'evolució de la historiografia mallorquina els darrers decennis i sobre el paper que hi ha jugat la UIB.

—El primer que hem de dir és que s'ha demostrat que la Universitat era ben necessària. La col·lecció mateixa de *La Guerra Civil poble per poble*, molts dels seus llibres, es nodreixen de treballs de curs, més elaborats després, que s'han fet a la Facultat. S'hi nota la seva influència, amb el valor de les investigacions de gent que hi ha estudiat. Ara ja no podem parlar només d'Isabel Moll, de Guillem Rosselló-Bordoy, Pau Cateura, Josep Joan Vidal i Sebastià Serra; no, ara hi ha joves investigadors que estan donant bons fruits i renoven l'aire de la nostra historiografia. Crec que el valor més important d'aquest col·lectiu és que no practiquen el sectarisme, i no empr aquest terme com expressió de manca d'objectivitat, sinó en el sentit que aquesta nova generació d'historiadors consulten tota la bibliografia i no hi ha buits provocats per diferències de criteri o d'òptica.

D'altra banda, comença haver-hi un corpus important d'estudis d'història contemporània de Mallorca, però el futur no està tan assegurat pel que fa a la continuïtat. Jo he vist com a una reunió del Departament d'Història i Teoria de les Arts un alumne va qüestionar el què s'estudià història contemporània de les Balears i, el pitjor del cas, és que hi ha algun grup de professors que també son crítics amb aquesta línia de treball. D'aquesta situació pot sortir una pugna per evitar aquest èmfasi en la nostra pròpia història. ■

Jaume March

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43

Polígon Son Castelló (ASIMA)

07009 PALMA DE MALLORCA

Telèfons: 20 44 64 (6 línies)

75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la PAGESIA, 68-B

Polígon Industrial

07500 MANACOR (Mallorca)

Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55

Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21

07800 EIVISSA

Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03

Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103

MAÓ (Menorca)

Telèfon: 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis

07760 CIUTADELLA (Menorca)

Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19

Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,

Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22

Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16

07004 Palma - Mallorca

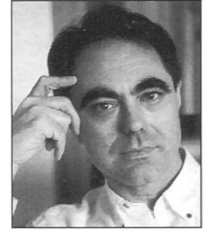
Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15

Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69

07006 Palma - Mallorca

■ GABRIEL JANER MANILA

Actualitat i urgència de *La Balanguera*

La mirada de Joan Alcover sobre la societat mallorquina de començaments del segle XX ens descobreix algunes de les inquietuds que configuraven els somnis d'aquells ciutadans que es reuniren al Grand Hotel de la ciutat de Mallorca, dia quinze de febrer de 1903, per retre homenatge a Miquel Costa i Llobera amb motiu d'esser proclamat Mestre en Gai Saber als Jocs Florals de Barcelona de 1902.

La mirada de Joan Alcover és el testimoni de la seva aguda consciència de la realitat: una mirada que es prolonga en la seva utopia. Un àpat de noble consideració cap al seu gran amic —Costa representava la fidelitat al geni del seu poble, el patriotisme exemplar— el condueix a escriure un bellíssim poema civil. La llengua hi és noble i senzilla. La bellesa dels versos és al servei de l'emoció poètica. La musicalitat i el ritme són en funció del contingut conceptual del poema. L'elegància i la rotunditat amb què s'exhala el to profètic de *La Balanguera* el vincula a la vida col·lectiva de la seva terra, a la consciència cívica per la via dels sentiments: l'entusiasme, la passió, la inquietud, l'alegria...

A vegades, això n'ha fet un himne sospitós, vagament subversiu. M'enrecord d'un comentari de Josep M. Llompart, d'aquells anys de la transició política. Deia, Llompart, somrient, amb un punt de sarcasme: Si Joan Alcover alçàs el cap i veiés com es canta *La Balanguera* amb el puny estret... Afortunadament, cadascú la cantarà de la manera que vulgui. Àdhuc hi haurà qui ho farà, ben segur, amb les dents estretes, com de mala gana; però tan se val: la vella filadora, tanmateix, seguirà cabdellant el fil de les nostres vides i, potser d'aquest fil, en teixirà la senyera pel jovent.

També una altra anècdota d'aquells anys de la transició explica alguns dels nostres desconcerts col·lectius. Hi havia qui deia: Catalunya és un poble que coneix perfectament la lletra i la música del seu himne. Al País Valencià, la gent només en sap la música. Nosaltres desconeixem absolutament la música i la lletra: ni tan sols sabem si tenim un himne. I jo que sóc d'una generació que hagué d'empassar-se els himnes a la força: els himnes humiliants dels vencedors, i que, segurament, no hauria d'impressionar-me mai de mai cap altre himne, us asseguro que em commou de pensar que els fills d'aquesta terra sentiran com a cosa natural que els ballen a la

La Balanguera

Lletra Joan Alcover (1854-1926)
Música: Amadeu Vives (1871-1932)
Versió Coral: Francesc Batlle (n. 1933)

Soprano
1. La Ba - lan - gue - ra mis - te - rio - sa, com u - na, ra - nya d'art sub -
2. Gi - rant la, u - lla - da cap en - re - re guai - ta les om - bres de fa -
3. De - tra - di - cions i d'es - pe - ran - ces tix la sen - ye - ra pel jo -

Contralt
1. La Ba - lan - gue - ra mis - te - rio - sa, com u - na, ra - nya d'art sub -
2. Gi - rant la, u - lla - da cap en - re - re guai - ta les om - bres de fa -
3. De - tra - di - cions i d'es - pe - ran - ces tix la sen - ye - ra pel jo -

Tenor
1. La Ba - lan - gue - ra mis - te - rio - sa, com u - na, ra - nya d'art sub -
2. Gi - rant la, u - lla - da cap en - re - re guai - ta les om - bres de fa -
3. De - tra - di - cions i d'es - pe - ran - ces tix la sen - ye - ra pel jo -

Baix
1. La Ba - lan - gue - ra mis - te - rio - sa, com u - na, ra - nya d'art sub -
2. Gi - rant la, u - lla - da cap en - re - re guai - ta les om - bres de fa -
3. De - tra - di - cions i d'es - pe - ran - ces tix la sen - ye - ra pel jo -

tit, bui - da que bui - da sa fi - lo - sa, de nos - tra
vior, i de la no - va pri - ma - ve - ra sap on s'a -
vent com qui fa jun vel de no - vi - an - ces amb ca - be -

tit, d'art sub tit, bui - da que bui - da sa fi - lo - sa, de nos - tra
vior, de fa - vior, i de la no - va pri - ma - ve - ra sap on s'a -
vent pel jo - vent com qui fa jun vel de no - vi - an - ces amb ca - be -

tit, bui - da que bui - da sa fi - lo - sa, de nos - tra
vior, i de la no - va pri - ma - ve - ra sap on s'a -
vent com qui fa jun vel de no - vi - an - ces amb ca - be -

memòria les estrofes gentils de *La Balanguera*. I, potser, la bellíssima vibració dels versos de Joan Alcover acompanyarà durant tota la vida la memòria dels nostres fills, com dissortadament m'han acompanyat a mi els versos delirants del *Cara al sol*, de *Prietas la filas*, i de *Isabel y Fernando*.)

Heu de saber que els homes i les dones de la meua generació haguérem de dur a terme, gairebé de forma clandestina, la substitució d'aquells versos ampul·losos que ens parlaven de banderes victorioses, de primaveres imposades per la força de les armes i d'esquadres vencedores, pels rims amatents i fràgils de la pròpia tradició poètica que descobríem mig amagada.

Així fou com vaig substituir el *Cara al sol con la camisa nueva...*, per *Mon cor estima un arbre més vell que l'olivera, / més poderós que el roure, més verd que el taronger...*; vaig substituir *Nuestra España gloriosa nuevamente ha de ser / la nación poderosa que jamás dejó de vencer...*, per *Al forc de la branca senyora i majora / penjàvem la corda de l'engronsadora, / i venta qui venta, / folgàvem i réiem fins que la vesprada / la llum esvaïa de l'hora roenta, / de l'hora encantada...* I aquella altra que deia: *Prietas la filas, / recias marciales, / mis camaradas van...*, que em va procurar un cert desassossec gramatical. Mirau, us asseguro que mai no ho havia contat a ningú: els meus professors de Gramàtica s'esforçaren a fer-me entendre que l'ordre natural dels elements que configuren la frase -llavors, a Mallorca, la frase encara representava la unitat sintàctica- era la indiscutible sequenciació d'un vell cicle: subjecte, verb i complement. Ningú m'havia dit que la Retòrica podia forçar el desordre: em seria permès dir-ne la deconstrucció? Doncs els versos d'aquell paramilitarós *Prietas las filas* m'arribaven deconstruïts, amb el subjecte i el verb al final de la proposició. Em costava d'entendre: *mis camaradas van...* Em preguntava: però, on van? Senzillament, van. I no descartava la possibilitat que, igualment que per a la jove malalta de *Le medecin malgré lui* de Molière, podia significar anar de diarrea; perquè la parafarnàlia de camarades i esquadres victorioses no era més que això: una diarreïca i incombustible misèria.

Els estudiosos de l'obra de Joan Alcover han destacat la influència de Musset, de Baudelaire i de Leopardi sobre la seva poesia. Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar, que assistiren a aquell dinar del Grand Hotel, li digueren que mai no havia escrit un altre poema millor. Alcover no podia creure-ho. Oliver afirma que *La Balanguera* conté reminiscències de *La campana* de Schiller. Però el poema no sorgeix de manera aïllada i participa, i n'esdevé un símbol, de l'eufòria de recuperació col·lectiva de començaments de segle.

El 1903 Santiago Russiñol pintava a Mallorca jardins i paisatges exuberants i en calma, alhora que assistia, l'horabaixa dels diumenges, a la tertúlia que Joan Alcover mantenia des de feia anys a caseva. *La reliquia* és d'aquest mateix any i respon a la instància de Russiñol, que li demana un poema per a un àlbum de postals de jardins. Alcover escriu una bellíssima elegia, la segona, després de *Les campanes*, i esdevé un dels més grans poemes que mai s'han escrit a aquesta terra. Les sis *Elegies*, juntament amb algunes *Cançons de la Serra: La Balanguera, La Serra, L'ermità qui capta*, el sonet *Miramar...*, reunides al volum *Cap al tard*, l'any 1909, han arribat fins a nosaltres intactes, sense que el temps hagi esvaït la seva bellesa. Ben segur: assoliren la qualitat de la gran poesia europea del seu temps.

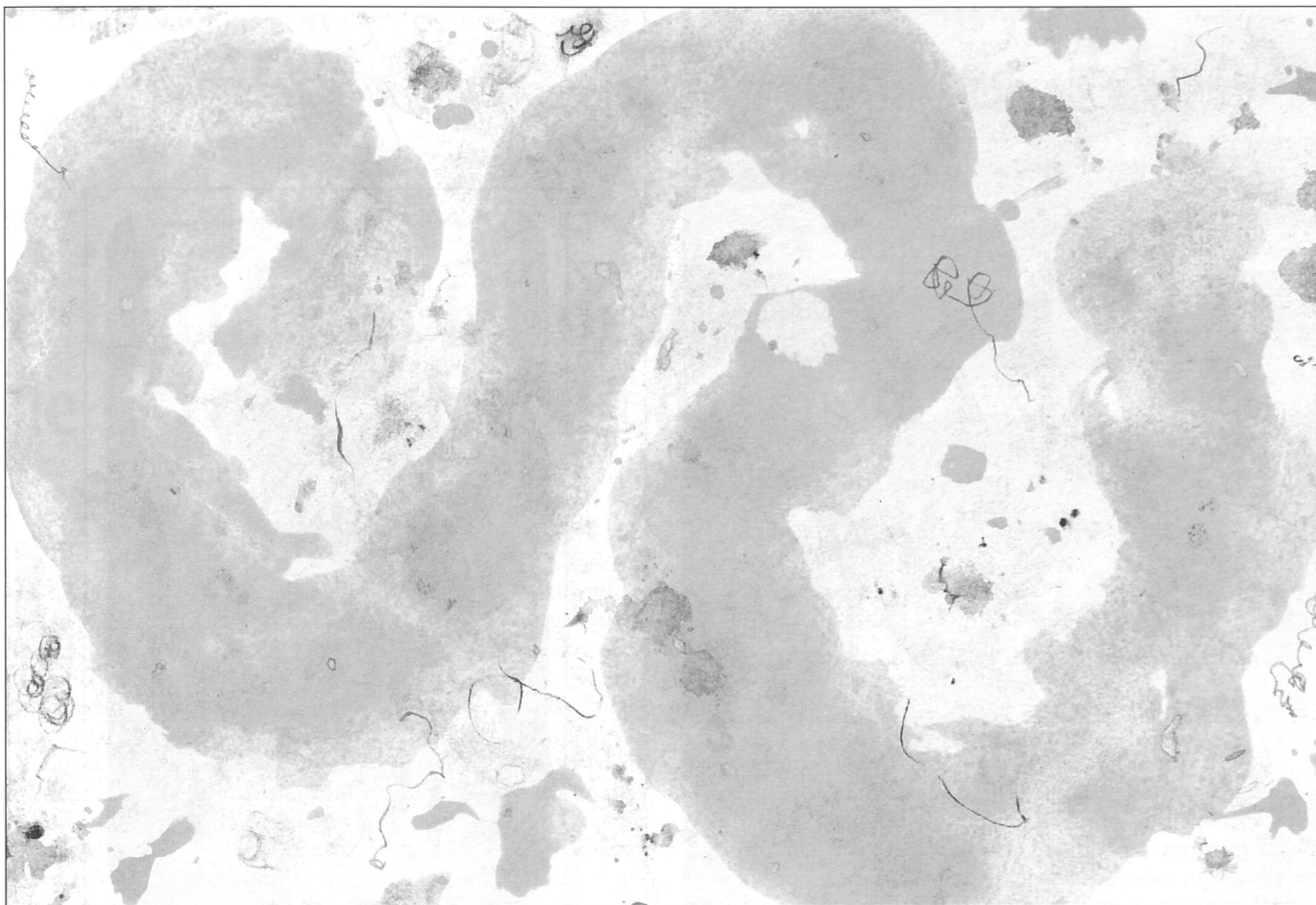
A la tertúlia de can Alcover, Russiñol llegeix un entremès satíric dirigit a provocar la riulla dels concurrents. Es tracta d'una peça burlesca que porta aquest títol: *Els jocs florals de Camprosa*, on s'enriu de la poesia flouresca i fa la caricatura d'alguns tòpics, encara vivents, de la Renaixença. Aquells que riuen amb l'exageració paròdica de Russiñol saben una cosa: els ideals renaixentistes han deixat pas a la consolidació d'un procés de maduresa política vinculada a la recuperació nacional. Un procés que s'iniciava amb el regeneracionisme que impulsava Joan Torrendell, l'any 1898, a la revista *Nova Palma*, amb la voluntat d'acostament del federalisme mallor-

quí cap al regionalisme catalanista que defensava Lluís Martí, amb l'autonomisme regeneracionista que Miquel dels Sants Oliver promovia des dels seus escrits de *La Almudaina* i que recollí a *La cuestión regional*, l'any 1899. També el 1903, Oliver publicava *La literatura en Mallorca*, el primer intent de sistematització i estudi, però, alhora, el balanç, d'allò que havia estat la Renaixença a la nostra illa; amb les tesis del nacionalisme radical de Gabriel Alomar; amb els grans combats de Mossèn Antoni M. Alcover -l'altre Alcover- per la llengua: l'inici de les tasques de l'obra del *Diccionari* i la publicació del *Butlletí del Diccionari*, i l'organització del *I Congrés Internacional de la Llengua Catalana* com una proposta sorgida de Mallorca, la recopilació i recreació de *Les rondalles mallorquines d'en Jordi des Racó...*

Aquest és, subtilment perfilat, el context en què sorgeix *La Balanguera*: misteriosa, incansable, disposada a teixir, escriu Joan Fuster, a través dels segles, tradicions i esperances, el passat i el futur: la unitat permanent d'un llinatge. I és aquesta idea de retrobament del país vinculada als homes i les dones que hi treballen i hi viuen que saberem veure-hi aquells que tingueren la fortuna de sentir-la llegir al seu autor. Només un any després, el 1904, al discurs dels Jocs Florals de Mallorca, Miquel Costa i Llobera anunciava allò que seria la seva gran proposta de transformació del país dirigida als joves: tot un programa basat en la profunda coneixença de la terra i en el vol que s'aixeca, costes i mars enllà, a fi d'incorporar a la vida col·lectiva tot allò que de més noble i atractiu hem aspirat. Llavors deia: *Així podrem interrogar millor els secrets d'aquella misteriosa Balanguera qui fila poc a poc la vida del país*. Fixem-hi l'atenció, en aquests mots: ...fila poc a poc la vida del país, mentre -ho diria Joan Alcover en un breu fragment de *L'espurna*, un altre gran poema tot d'esperança entusiasmada: ...munten / generacions que una claror novella / duen als ulls.

La poesia de Joan Alcover mai no presenta paisatges solitaris. Són paisatges amb figures: éssers humans que escorcollen la vida i la volen conèixer. L'any 1904, en una conferència que per encàrrec de Joan Maragall pronuncià a l'Ateneu barcelonès amb el títol *Humanització de l'art* afirmava: *les coses, abans d'esser cantades, han d'haver estat viscudes*, i repeteix una idea que havia formulat anteriorment en un vers d'extraordinària sinceritat: *El so de l'arpa és l'eco d'un ritme interior*, que em recorda un vell pensament d'Homer: els déus envien treballs i desgràcies als mortals, perquè tinguin matèria per cantar.

El paisatge amb figures, l'elegia, el sentiment de pàtria: vet aquí els temes que transiten a l'interior de la poesia de Joan Alcover. De l'Alcover que amb *La Balanguera* inaugura una nova vida; mentre s'aparta de l'Alcover del vuitcents: l'home integrat en el provincianisme de «levita infusa», poeta que escriu versos castellans que es dilueixen en la verbositat banal, fa acte de presència l'Alcover del noucents: l'Alcover que tracta d'aconseguir per mitjà de l'expressió poètica en català quelcom que l'alliberi de les tensions provocades per la pròpia vida. Ens ho diu en un discurs de 1906: *Arribaren per mi les hores tràgiques que precipiten la naturalesa de la vida i ens donen d'ella un sentit més alt i seriós. Amb la crisi de l'home va coincidir la crisi de l'artista; i llavors tota parla que no fos la materna va refusar-la el llavi febrosec, com el contacte de quelcom inexpressiu, fred i metàl·lic*.

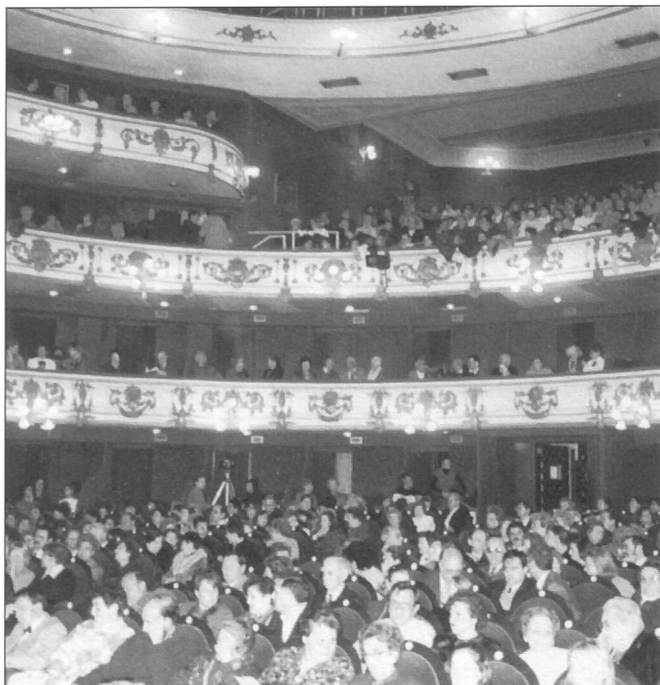
Reproducció de *La Balanguera* de Ramon Canet

La Balanguera és a l'inici de la presa rotunda de consciència com a ciutadà; el poema civil que expressa la permanència de la col·lectivitat del poble, malgrat la fugacitat de la vida de les persones, i l'esperança en el país. Llavors, els elements del paisatge, i especialment l'arbre, esdevenen un símbol, la vivència de les coses, el batec humà: ...*Si vols estendre / pels amples horitzons de la muntanya / l'esguard contemplatiu, ans de pujar-hi / recorre pam a pam tota la terra / que des del cim dominaràs...*, escriu a *L'ermità qui capta*. Hereu de la tradició simbolista que parteix del Romanticisme i, sobretot, de Baudelaire, l'arbre adquireix el valor d'un signe emblemàtic. Havia estat un símbol de perennitat a *L'olivera mallorquina* de Josep Ll. Pons i Gallarza: *res serà del que és ara, / tu sobre el blau penyal romandràs viva*, un símbol moral a *El pi de Formentor* de M. Costa i Llobera: *Amunt ànima forta! traspasa la boirada / i arrela dins l'altura com l'arbre dels penyals...*, un símbol civil a *La Balanguera*, la vella parca sap: *que la soca més s'enfila / com més endins pot arrelar*. Però també havia d'esser el símbol de la llibertat a *La cançó dels pins*, eternament joves, *aura divina de la llibertat*, encara que la destal soni com una amenaça; havia d'esser el símbol de la permanència enmig de la devastació a *La relíquia*, un símbol estremidor que fa tremolar a *Desolació*: *Jo só l'esqueix d'un arbre, esponerós ahir, / que als segadors feia ombra a l'hora de la sesta; / mes branques, una a una, va rompre la tempesta, / i el llamp, fins a la*

ques, una a una, va rompre la tempesta, / i el llamp, fins a la terra, ma soca migpartí.

Una cançoneta d'un joc infantil és a l'origen de *La Balanguera*. Els etimologistes diuen que s'hi entrecrua el mot d'arrel francesa *boulangere* amb el nom propi català Berenguera. La parca fila la vida i ens convida a cercar en la tradició, en la continuïtat històrica, el concepte de pàtria: *Girant l'ullada cap enrere / guaita les ombres de l'avior, / i de la nova primavera / sap on s'amaga la llavor*. L'edat indefinida de la vella és el punt fix que li permet de veure la vida en tota la seva perspectiva: la perennitat de la vida del poble, oposada a la fugacitat del temps. La parca s'humanitza amb la visió de la pàtria, i el cor li batega, perquè l'arpa només ressona si és l'eco d'un ritme interior: *Bellugant l'aspi, el fil cabdella, / i de la pàtria la visió / fa bategar son cor de vella / sota la sarja del gipó. / Dins la profunda nit tranquil·la / destria l'auba que vindrà.*

Heus aquí la proposta: l'arrelament en la tradició i la confiança en les coses més belles, més nobles i més justes que hem creat els mallorquins al llarg de molts de segles davant les quals podem ser capaços de sentir una mica d'orgull. La tradició a la qual fa referència *La Balanguera* és la de la solidaritat dels homes i les dones amb el seu espai i amb el seu temps. La solidaritat amb el país, en un temps d'extremada insolidaritat amb la llengua, amb el paisatge, amb la història. Cal veure-la, la tradició cultural d'un espai, afaiçonada pels ciutadans d'aquell

(Foto: Arxiu Consell de Mallorca)

territori -els qui hi han nascut i els qui han vingut a cercar-hi recés- en el sentit de síntesi. A mi m'agrada entendre-la des de la perspectiva de síntesi dinàmica: la combinació d'elements que s'organitzen amb coherència i s'integren en una proposta creativa. Aquest és el concepte de tradició. Sabem que la cultura és la metàfora d'un poble, allò que el simbolitza i allò que l'explica. Per això és necessari reclamar la vertebració de la cultura a la tradició, oberta als grans corrents intel·lectuals. La consolidació d'una cultura viva, operativa, que es constitueixi en consciència de la col·lectivitat, que esdevingui instrument d'identificació i de cohesió... I, amb la tradició, *La Balanguera* ens proposa la visió del temps a venir com una alba. Com una alba incerta. Com una alba sobre la qual, dissortadament, es perfilen algunes ombres: el fantasma de la balearització, de la mediocritat, de la confusió, del provincianisme, de la covardia... Però l'alba vindrà. Encara que la destrals soni com una amenaça sobre l'antiga soca, l'alba vindrà. ■

Gabriel Janer Manila
Parlament llegit a Teatre Principal de Palma
dia 12 de setembre de 1997

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Joan
Obras Completas. Selecta. Barcelona, 1951.
COMAS, Antoni
Joan Alcover. Dopesa. Barcelona, 1973.
LLOMPART, Josep M.
La literatura moderna a les Balears. Moll. Palma, 1964.
LLOMPART, Josep M.
Joan Alcover (La història d'un home). O.C.B. Monografies. Palma, 1964.
PLA, Josep.
Homenots (tercera sèrie). O.C. Volum XXI. Destino. Barcelona, 1972.
SALTOR, Octavi
«Vivències artístiques en la poesia catalana de Joan Alcover». *Revista Balear*, nº 42-43. Diputació de Balears. Palma, 1976.

Biblioteques Municipals

PALMA Carrer d'en Colom i Jaume II

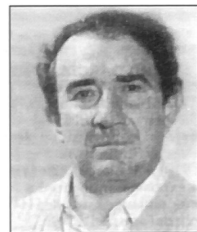
CORT
Pça. Cort, 1
c.p. 07 001	COLL D'EN REBASSA
Albuera, s/n.
C.P. 07007
SON RAPINYA
Catalina March, s/n.
C.P. 07013	BLANQUERNA
San Joaquín, 9
C.P. 07003
SON XIMELIS
Cap Blanc, s/n.
C.P. 07011	SON GOTLEU
Regal, 105
C.P. 07008
RAFAL VELL
Pere Ripoll Palou, 9
C.P. 07008	SA INDIOTERIA
Gremi Tintorers, s/n.
C.P. 07009
GENOVA
Barranco, 2
C.P. 07015	POLIGON DE LLEVANT
Ciutat de Queretaro, 3
C.P. 07007
ESTABLIMENTS
Pça Immaculada, 3
C.P. 07010	MOLINAR
Xadó, 7
C.P. 07008
SANT JORDI
Bauça, 31
C.P. 07199	SANTA CATALINA
Fàbrica, 34
C.P. 07013
ARENAL
Pça. Gaspar Rul.lan
Garcies, 5
C.P. 07600	L'OLIVAR
Mercat de l'Olivar,
parades 104b/105b
C.P. 07002

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

Ajuntament de Palma

ATELIER

■ GUILLEM MORRO VENY

El tractament historiogràfic de la revolta forana del segle XV

El passat dia 3 de març vàrem fer la presentació del llibre *Mallorca a mitjan segle XV; el Sindicat i l'alçament forà*. L'obra suposa una complexa imbricació d'aspectes polítics, institucionals i financers, amb la finalitat d'analitzar amb objectivitat i rigor la conjuntura concurrent i els factors desencadenants de la revolta de 1450. Un dels objectius preferents, és el coneixement de la posició que va adoptar el Sindicat de la Part Forana front a l'alçament i la conducta que va mantenir, com a portaveu institucional de les viles, durant i després del conflicte. En tractar-se d'un dels episodis de la història de Mallorca que ha acaparat l'atenció de bona part de la historiografia, s'ha procurat una extensa prospecció i una profunda revisió de les fonts externes i internes. L'anàlisi financer s'aplica a un doble nivell: general, és a dir de tot el Regne, i d'una manera específica, s'estudien els mecanismes financers del Sindicat. També s'hi introdueix una anàlisi dels successius estats econòmics i una revisió de la problemàtica fiscal.

Com a moviment revolucionari, l'alçament forà esdevé un episodi polèmic i suggestiu, amb interpretacions historiogràfiques sesgades i condicionades per la particular visió del món i de l'escala dels valors sociopolítics del cronista i narrador que ha tractat el tema. Per tal d'ampliar i/o revisar l'explicació tradicional, hem recorregut directament a les fonts documentals conservades en els distints arxius que contenen informació sobre l'alçament.

Òbviament, la propensió a interpretar la història conforme a la pròpia escala de valors no és exclusiva dels cronistes del Regne de Mallorca i podem veure que, generalment, hi ha certa connexió entre la manera d'explicar la història i els prejudicis típics de l'època o les posicions polítiques de l'autor.

De manera molt general podem dissenyar el tractament historiogràfic que ha rebut la revolta dels forans de 1450:

La Mallorca dels segles XVI, XVII i XVIII, coneix un augment i influència dels senyors i de la noblesa. Aquest esquema social propi del antic règim, té la seva traducció a les curtes i episòdiques referències que els cronistes dels esmentats segles dediquen a l'alçament forà, els quals tracten els pagesos de gent menyspreable i els revoltats de criminals.

La historiografia del segle XIX margina els revoltats i els situa fora de la llei.

Registre de Lletres Reials corresponent als anys 1454-1459. A la part superior, escut del Regne de Mallorca. A la part inferior, escut de Francesc d'Erill que va ésser tramès a Mallorca a l'estiu de 1452, al front d'un exèrcit mercenari per combatre els camperols mallorquins. La seva condició militar fou molt apreciada per l'oligarquia ciutadana la qual demanà al rei que, front a la disjuntiva d'Erill o Vilademany com a governadors del Regne, la Governació fos regida per aquell. La classe dirigent ciutadana entenia que el problema de la pagesia mallorquina només es podia resoldre amb força militar i en tot moment donà suport a la brutal pressió que seguí la derrota de l'exèrcit camperol.

En el segle XX ens trobam amb interpretacions més diverses i contrastades. Per a certa historiografia favorable a la dinastia privativa de Mallorca, la revolta forana estaria impregnada de cert rerafons polític melangiós cap als reis de la Corona de Mallorca. Cosa que nosaltres no hem observat gens ni mica en la nombrosa documentació consultada.

Part de la intel·lectualitat política mallorquina de la II República, favorable a l'autonomia i a l'autogovern, veu la revolta dels forans com una gesta important dins la història de Mallorca, amb connotacions nacionalistes, fins i tot tracta el seu líder de llibertador.

Per a certa historiografia produïda a partir dels anys 60, durant la dictadura, la revolta forana és quelcom que esdevé, fortuïtament, sense saber gairebé com ni perquè, ni qui en són els responsables. Tampoc s'expliquen les causes econòmiques i fiscals, ni la corrupció en l'administració pública. Aspectes importants i que actuen com a detonant de la revolta.

A partir de l'adveniment de la democràcia i de l'Estat de les Autonomies, dins certs sectors, influeix una nova fenomenologia relacionada amb l'anticatalanisme cultural: la utilització de referències històriques amb finalitats polítiques tendents a esborrar, o a minimitzar, els lligams que, durant l'edat mitjana, puguin vincular, nacionalment, Balears amb Catalunya.

Finalment, un altre aspecte és la «trivialització» que es fa de la revolta forana. S'ignora i no s'explica tot un contingut polític i ideològic de l'alçament.

Fetes aquestes breus consideracions, que òbviament són conclusions personals susceptibles de debat, voldria assenyalar els autors que més espai han dedicat al tema de l'alçament.

El primer cronista que fa referència a l'alçament forà és Joan Binimelis, autor de la primera història de Mallorca, 1593, el qual qualifica la revolta com una detestable conspiració dels pagesos contra els homes d'honor. Des del punt de vista científic el capítol que Binimelis dedica a la revolta forana, creiem que no té gaire interès ja que, a més d'esser afectat per prejudicis classistes, la seva narració conté abundants errades, tant cronològiques com d'interpretació.

En el segle XVII apareix la història aristocràtica de Vicenç Mut, el qual també tracta l'alçament forà de conspiració. La introducció que Mut fa de la revolta exemplifica molt bé el concepte que llavors es tenia de l'estructura social en general i dels pagesos en particular, en magnificar el paper de la noblesa i tractar la pagesia com gent vil i menyspreable.

La important aportació de Josep Maria Quadrado apareguda el 1847, se situa dins el corrent romàntic de l'època, tot i que per a l'elaboració de la seva monografia *Forenses i Ciudadanos* emprà una metodologia positivista. L'obra de Quadrado ha estat qualificada, per part de la historiografia, com a partidista i favorable al punt de vista ciutadà. Probablement aquesta opinió se sustenta en la concepció de fidelitat al rei que tenia Quadrado, que el du a situar, fora de la legalitat, qualsevol actuació tendent a subvertir l'ordre social existent.

Ja en aquest segle XX podem destacar tres aportacions relacionades amb l'alçament forà: la transcripció de 97 cartes guardades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona que féu Alfons Damians entre els anys 1900-1901. La comunicació de la historiadora catalana Carme Batlle titulada *La actitud de Barcelona frente a la sublección forense* presentada en el IV Congrés de la Corona d'Aragó, celebrat a Palma, el 1955, i l'estudi d'Álvaro Santamaria *El levantamiento foráneo* publicat el 1970.

Alfons Damians es va limitar a transcriure les esmentades 97 cartes sense fer-ne cap valoració. Carme Batlle insereix la revolta dels forans dins l'onada de moviments revolucionaris camperols que es produïren al llarg del segle XV arreu d'Europa com a conseqüència de l'enduriment de les posicions sen-

yorials. Batlle qualifica la rebel·lió dels forans mallorquins com una commoció social originada arran de la crisi de la burgesia ciutadana detenedora del poder municipal.

Álvaro Santamaria es va doctorar el 1948 amb la tesi *La Ciudad i las Villas de Mallorca en el siglo XV*. Aquesta tesi no ha estat publicada i per tant, no podem saber quin tractament dóna a la revolta forana. No obstant, el 1965, l'esmentat historiador va donar una conferència a l'Institut Alfons el Magnànim de València, que posteriorment va ampliar i va publicar a la col·lecció *Història de Mallorca* coordinada per Josep Marcaró Passarius, baix el títol de *El levantamiento foráneo*, on analitza la conducta del rei en relació a l'alçament i no l'alçament en si mateix.

Álvaro Santamaria conclou amb un balanç de gestió favorable al rei. En el nostre paper, la conclusió de Santamaria és excessivament generosa amb el segon Trastàmara de Castella que regnà a la Corona d'Aragó, ja que la política del rei, en la nostra opinió, lluny d'aplicar justícia anà encaminada a restablir l'ordre anterior a la revolta. El rei va mostrar una gran duresa amb els pagesos mallorquins just al contrari de com va tractar els pagesos catalans.

Aqueixa actitud, segons l'historiador Jaume Vicens Vives, obeïa a la política oportunista del Magnànim, que en el cas del Principat, l'interès en debilitar el poder dels grans senyors catalans el duia a donar suport a les reivindicacions dels pagesos de remença, mentre que a Mallorca la situació era ben diferent, qui manejava els cabals públics de la comunitat era l'oligarquia ciutadana, molt disposada a complaure el rei, amb doblers i galeres en les seves campanyes italianes, maldament aquests doblers llavors fossin rescabats de l'erari públic que, substancialment, es nodria dels impostos aplicats sobre les classes productores: menestrals i pagesos. Així, doncs, no és estrany que la política del rei, en el conflicte de la revolta forana, fos essencialment repressiva i orientada a mantenir l'estatus social i polític anterior a l'alçament.

El tema de l'alçament forà també ha estat motiu d'atenció per la historiografia local mallorquina, amb algunes obres ja iniciades a finals del segle passat com la història de Pollença de mossèn Mateu Rotger, en la qual hi inclou interessants documents inèdits. Això no obstant, és a partir dels anys 1970 quan comencen a proliferar les històries de pobles de Mallorca amb obligada referència a l'alçament dels pagesos mallorquins.

A causa de les seves connotacions político-ideològiques, creiem que el conflicte ha estat examinat des d'òptiques apriorístiques, amb una visió insularista i un esperit excessivament localista. Així, doncs, podem veure alguna història de pobles de Mallorca on la conducta de certs personatges es valora o censura, no en funció d'una visió global del problema, sinó de la pertinença de tal personatge al poble historiat.

En la majoria de casos, es presenta la revolta forana com una simple explosió de malcontentament front a una situació límit però sense cap casta de programa ni objectius planificats per part dels revoltosos. D'aquesta manera, es minimitza l'organització i la capacitat de resposta política de la revolta i se la presenta com una mena d'algarada que no passa d'una reacció violenta de continguts purament emocionals, contra els rics.

La documentació de l'època de l'alçament palesa el pensament social avançat que tenen els dirigents de la Part Forana d'aquells anys. La quantitat de plets i querelles que posaren

Camí de sa Batalla, en el sud del terme d'Inca. En aquest indret conegut en els documents com *es Vinyet*, el 31 d'agost de 1452 es donà la batalla entre els forans, fortificats dins la vila d'Inca, i les forces realistes comandades per Francesc d'Erill—3.000 infants i 400 cavalls—. Erill, per mitjà d'un algtzír, va intimar als forans l'ordre de rendició, a la qual ordre contestaren llançant l'emissari dins una sitja. Malgrat aquesta rèplica dels pagesos, Erill, enlloc d'atacar frontalment, va creure convenient retirar el seu exèrcit cap a Sencelles i atacar l'endemà. Els forans interpretaren, erròniament, la retirada com una fugida i sortiren de la vila atacant la reraguarda en camp obert. De sobte, els sacomanos d'Erill giraren en rodó i s'abalançaren damunt els vilatans. Aquesta sagnant topada acabà amb la derrota de l'exèrcit camperol, només un grup d'uns 300 pagesos, dirigits per Pere Mascaró i Jaume Nicolau (a) *Rei*, es replegaren a les muntanyes de Pollença i resistiren fins que, el gener de 1453, una segona expedició militar va abatre definitivament la sedició.

davant la Cúria de la Governació i davant la Cort Reial demostra que tot i les pressions de l'oligarquia ciutadana, els forans de cap manera acceptaven ésser tractats com a ciutadans de «segona categoria». L'aristocràcia senyorial dominant, va controlar el poder municipal i, mitjançant la instrumentalització del deute públic, va copar el sistema financer. Aquest esquema de relacions político-socials, que compta amb el consentiment, més o menys soterrat dels jurats de la Ciutat i del governador, ja es troba ben implantat a començaments del segle XV, no obstant això, topa amb un element molt incordiant: el Sindicat de la Part Forana.

Un estudi acurat dels documents ens adona que en l'alçament forà, a més dels greuges de caire administratiu i fiscal, que són importants, hi podem apreciar una sèrie de valors de rang intel·lectual i sentimental com són el sentit del dret i de la justícia, sense que la sang o el llinatge hagi d'interferir la concepció igualitària dels drets i dels deures de la comunitat social.

També hi veiem una concepció nacional que fonamentalment es basa en l'autogovern i la defensa de la terra. La terra, en aquest sentit, actua com un poderós element cohesiu dels valors socials que identifiquen una comunitat. El rerefons d'aquesta inveterada lluita és, en el nostre paper, la temptativa desesperada d'aturar un procés que des de finals del segle XIV arranca amb força, i que consisteix en la reversió de la terra a mans dels senyors de Ciutat.

L'alçament de 1450 no el promou l'ambició de protegir uns patrimonis particulars, sinó que, a més de tractar-se d'una vertadera lluita de classes, és el desig de salvar la terra entesa com la suma del patrimoni col·lectiu de la ruralia, conscients els pagesos, que la sobirania sobre la terra que conren difícilment es podrà mantenir sense la corresponent quota de poder polític, per això durant el procés revolucionari i després, els representants legítims de la Part Forana sol·liciten davant la

Cort Reial la completa separació política i administrativa de les viles respecte a la Ciutat i demanen ésser governats per un batle general de Catalunya i no pels sis jurats de la Ciutat i del Regne, i també demanen ésser regits, exclusivament, pel seu propi Consell.

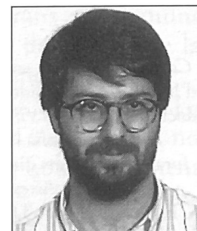
A manera de conclusió podem dir que la revolta forana va fracassar perquè es va produir en un moment històric en el qual la tendència era just el contrari a fer concessions social-democràtiques, tal era el cas al Principat de Catalunya on la duresa en el manteniment dels privilegis per part dels senyors catalans i la negativa d'aquests a les justes reivindicacions dels pagesos de remença conduïren, pocs anys després de la revolta a la guerra civil catalana.

Fracassà, també, perquè l'aristocràcia social ciutadana es negà, rodonament, a qualsevol concessió que pogués alterar el seu estatus econòmic i social, i fracassà perquè al rei no li va convenir atendre les reivindicacions dels pagesos mallorquins, ben al contrari de com va actuar amb els pagesos catalans.

Pel que fa al Sindicat, voldria recalcar que l'eficàcia d'aquest organisme en la seva gestió com a portaveu institucional de la Part Forana, i en defensa dels interessos de les viles resta ben palesa, no només els anys que varen precedir l'alçament i durant el conflicte, sinó durant els difícils temps que seguiren la revolta. El Sindicat va jugar un paper importantíssim en la reconstrucció de la Part Forana, probablement la seva tasca més meritòria al llarg del la seva vida de més de cinc segles, fou la que dugué a terme durant els esmentats anys. El fet que l'oligarquia ciutadana demanàs al rei la dissolució del Sindicat, per considerar-lo la causa de tots els mals, evidencia l'eficàcia d'aquesta institució genuïna i símbol de la solidaritat entre les viles històriques de Mallorca. ■

Guillem Morro Veny

■ JORDI VIDAL REYNÉS

Poesia i aviació a Mallorca: els Dornier 24

L'any 1969, després de vint-i-cinc anys de servici a les nostres aigües en missions de salvament i rescat, deixaren de volar els Dornier 24 de la base de Pollença.

En aquest article podrem conèixer el poema que el General Vives els dedicà un anys abans, quan ja eren quasi una relíquia.

L'any 1962, el General Franciso Vives Camino, aleshores Cap de la Zona Aèria de Balears lliurava als seus amics un «*Romance de los tres últimos hidros de Pollensa*», un homenatge als mítics Dornier 24T. Es tractava d'una cartolina de 47,5 x 65 cm.¹ Un exemplar d'aquest poema pot ésser vist exposat a la Base Aèria de Son Sant Joan i a l'Aeròdrom Militar de Pollença.

EL GENERAL VIVES

Francisco Vives, fill de l'enginyer català Pere Vives Vich,² que fou Cap del Servei d'Aerostació, havia nascut a Alcalá de Henares el dia 19 d'agost de 1900. El 1920 inicià la seva carrera militar com a Tinent d'Enginyers. Dos anys més tard fa el curs de pilot i és destinat a Tetuan i Melilla. A Àfrica intervingrà a diferents operacions bèl·liques, i es ferit amb certa gravetat. Més endavant passà a L'Havana, on s'encarregà de l'agregaduria militar d'Espanya a l'ambaixada de Cuba. Quan esclatà la Guerra Civil el Capità Vives es trobà a Sevilla, on treballava com a enginyer d'una empresa, fora de l'Exèrcit. Llavors s'uneix als sublevats i és nomenat Cap del Servei de Combustibles d'Estat Major de l'Aire, amb la graduació de Comandant. Un dels avions que pilotà fou el Savoia SM-79, amb base a Sòria. I coneixem una anècdota que fa referència al seu Grup de combat. Aquest es deia oficialment 6-G-28 i Vives el batejà com a «Larán lará», i es que els aviadors residien a un convent de monges, que quan explicaven catecisme a les nines recitaven en veu alta «...el quinto, no matar, el sexto, larán, lará...».³

Després de la Guerra fou nomenat Director General d'Infraestructura del Ministeri de l'Aire (1939-1949). El 20 de juny de 1948 tengué un accident (com a passatger), precisament en un Dornier 24 en aigües de Pollença.⁴

Com a Coronel, hi continuà com a Secretari General, i l'any 1956 arribà al grau de General. Fou designat Segon Cap de la Regió Pirinenca (1956-1958), Cap del Sector Aeri de Saragossa (1958-1962), Cap de la Zona Aèria de Balears

El capità M. Vidal davant un Junkers 52

(1962-1963) i, ja com a Tinent General, fou nomenat Cap de la Regió Aèria Pirinenca (1964-1966), i, a la fi, passà a la re-

Un Heinkel 111 a la base de Villacisneros

serva. Des de llavors es dedicà a assessorar a tots aquells que volien investigar dintre del camp de l'Aviació.

Francisco Vives morí el 6 de juny de 1996.⁵

EL DORNIER 24 A POLLENÇA

Francisco Vives dedicà, així, un romanç als Dornier 24 de Pollença,⁶ hidroavions que operaren a aigües de les Illes Balears des de 1944 fins a l'any 1969, sempre en missions de salvament aeri. El Dornier 24 (en un principi HR.5, després HD.5), era un hidroavió trimotor d'ala alta, en principi dissenyat per a missions de reconeixement llunyà.

Foren dotze els aparells (fabricats a Holanda però comprats a Alemanya) que hi arribaren. Així se formà el 51 Regiment d'hidros (amb dues esquadrilles de sis cada una), que realitzà accions de rescat sense distingir la nacionalitat dels aviadors que participaven a la Guerra Mundial.

Els Dornier reberen els següents noms: *Virgen María, Virgen de Loreto, del Carmen, de Lluch, del Pilar, de la Esperanza, del Camino, de la Luz, de la O, de la Paloma, de los Ojos Grandes* i *del Rosario*. Anaven pintats de verd fosc i blau, amb una creu roja sobre fons blanc. La presència de la bandera nacional a la coa (i no la creu de Sant Andreu) és un detall propi i exclusiu dels avions de rescat. A finals de l'any 1945 se'ls afegiren unes franges grogues. La combinació del groc amb el verd va fer que fossin anomenats «Guardias civiles» pel personal de vol.

L'any 1948 se perderen dos aparells: un a aigües d'Eivissa (el 18 de gener) i un altre a la mateixa badia de Pollença (el 20 de juny). En ambdós casos la tripulació va ser rescatada.

El 1951 el Regiment passà a ser 51 Grup de Forces Aèries, i el 1954, fruit dels acords amb els Estats Units, arribaren els Grumman SA-16, aparells amfibis i més moderns i se reorganitzaren les unitats: els Dornier passaren a la 51 esquadrilla (juntament amb altres aparells) i els Grumman a la 50, integrades ambdues dins el SAR («Search and Rescue»), que s'havia creat el 17 de juny de 1955.

El 5 d'agost de l'esmentat any es produí un accident mortal: el Dornier 51-3, després d'una avaria a un motor, va caure a aigües de Formentor i hi moriren el pilot capità Jesús Lorente Arraiza, el brigada López Badimón i el soldat Sebastià Piris Juanico. No se trobaren llurs cadàvers, i això que es posaren en marxa els serveis de rescat. Fins i tot es mobilitzà tot aquell que hi tenia un llaüt o una llanxa disponible. Dos pescadors que nomien Francesc Amatell Llobera i Antoni Martorell Cifre, que es guanyaren la Creu del Mèrit Aeronàutic, pogueren rescatar la resta de la tripulació (un tinent i tres suboficials),⁷ si bé, el ràdio, Óscar Roque Villaroya, morí a la base. Al seu funeral hi assistiren el General Cap de la Zona Aèria de Balears i altres autoritats militars i l'Ajuntament i poble de Pollença.⁸

L'any 1958 els Grumman varen ser traslladats a Son Sant Joan i els Dornier 24 passaren a formar part de la 58 esquadrilla i foren pintats de gris alumini (1960). El 1965 es tornà

a canviar el nom de la unitat de Dornier, i passà a ser la 804 esquadrilla.

L'any 1967 Pollença era l'única base de tot occident que encara operava amb hidros en missions de rescat.⁹ El més normal és utilitzar avions amfibis o helicòpters.

Les característiques del Do-24 eren:

Envergadura: 27 m

Longitud: 22 m

Altura: 5,8 m

Velocitat màxima: 340 km/h

Velocitat de creuer: 260 km/h

Sostre: 6.000 m

Autonomia: 3.500 a 4.750 km

Pes: 9.120 (buit); 18.430 (carregat al màxim)

Tripulació: 5

La manca de peces (s'havien perdut a França quan eren enviats des d'Alemanya) i una sèrie d'accidents varen fer que cada vegada fos més difícil mantenir-los en actiu. Una de les seves darreres missions (1965) fou el trasllat d'un nin amb peritonitis des del vaixell israelià «Jerusalem» fins a Palma, on fou intervengut amb èxit.

Poc després d'aquest fet els vells Dornier deixaren de volar, fins que l'any 1968, se'ls intentà posar de bell nou en marxa. En quedaven quatre, però només tres (els que protagonitzen el comiat de Vives) ho aconseguiren. A la fi, el 21 de novembre de 1969 varen ser donats de baixa definitivament, i convertits en peces de museu: el març de 1970 un d'aquests hidros fou traslladat a Cuatro Vientos (Madrid).¹⁰ L'agost de 1971 un altre Dornier 24 efectuà el seu darrer vol cap a Bodensee (Alemanya). Els altres dos exemplars, que restaven mig desfets als hangars de Pollença, foren enviats (en vaixell) a un Museu de la RAF i a un altre d'Holanda.

EL POEMA

«Romance de los tres últimos hidros de Pollensa»

*«Pajaros voladores
del aire marinero,
cunas de aviadores
viejos lobos de mar.*

*Curtidos por las olas,
la espuma y el salsero,
vencedores del viento,
la nube, el huracán.*

*Sois finales despojos
de gloriosa manada,
los últimos testigos
de los hidros famosos.*

*El Plus Ultra, la Atlántida,
Numancia, Dornier Wall,
en los que cabalgaron
los heroes amigos
con Franco, Ruíz de Alda,
los Llorente, Durán
y Gallarza y Merino*

*y Gallarza y Merino
y mi hermano Teodoro.*

*En el fondo del mar
un corazón de oro
dio vida a Ignacio Ansaldo
en su carne mortal.*

*Cubrieron con sus alas
como modernas velas
las rutas legendarias
de nuestras carabelas.*

*Y abrieron otra vez
las puertas de la Historia,
y volvió a florecer
para España la Gloria.*

*En la Santa Cruzada
que todos combatimos,
los hidros dominaron
en los mares latinos.*

*Y nuestros camaradas
los valientes germanos,
con nosotros lucharon
unidos como hermanos.*

*Porque así combatimos
con verdad que no engaña,
para siempre vencimos
a nuestros enemigos
enemigos de España.*

Pollensa, 11 de noviembre de 1962».

Com hem vist, la poesia té onze estrofes i es pot dividir en dues parts molt clares. La primera és un recorregut per les gestes realitzades pels hidroavions espanyols els anys vint i un homenatge als pilots protagonistes d'aquests fets, comparats per l'autor amb els viatges de Colom al Nou Món. Així, ens parla del Plus Ultra, nom del Dornier Wal¹¹ amb que Ramón Franco¹² realitzà amb Durán,¹³ Ruíz de Alda¹⁴ i Pablo Rada el seu vol de Palos a la Plata (Argentina) l'any 1926;¹⁵ de la patrulla Atlàntida, formada per tres hidros Dornier Wal: el «Valencia» (Rafael Llorente,¹⁶ Teodoro Vives),¹⁷ el «Cataluña» (Antonio Llorente, Merino)¹⁸ i l'«Andalucía» (Martín, Rubio) protagonitzà el vol de Melilla a Bata (Guinea Equatorial) a finals d'aquell mateix any;¹⁹ del Numància, nom d'un hidro «Dornier Do R Super Wal», versió quadrimotor del Dornier Wal. Aquest aparell intentà, sense èxit, donar la volta al Món l'any 1928. La seva tripulació era formada per Franco, Gallarza,²⁰ Ruíz de Alda i Pablo Rada.²¹ De quasi tots ells en parla Vives en el seu poema, si bé crida l'atenció l'absència al poema de Pablo Rada (1902-1969), tripulant del Plus Ultra (1926) i del Numància (1928). Aquest mecànic havia participat a la sublevació de Cuatro Vientos i era d'ideologia esquerrana. Passà gran part de la seva vida exiliat a Amèrica.²²

Junkers 52

La segona part (a partir de la novena estrofa) té com a protagonista la Guerra Civil i el paper que realitzaren els hidroavions italians²³ i alemanys²⁴ a les nostres aigües.

Vives fa també esment de la mort d'un company seu, Ignacio Ansaldo.²⁵

El text està il·lustrat. A la capçalera hi apareixen tres Dornier 24 en formació. Als voltants de la poesia hi trobam els emblemes d'algunes unitats aèries que han operat a Mallorca amb hidros: (d'esquerra a dreta) Patrulla de bombardeig en picat (Arado 95); primera esquadrilla del Grup 2-G-62 (Cant Z 501); Grup 70 (Dornier Wal); AS/88 (Heinkel 59, de la Legió Condor); tercera esquadrilla del 2-G-62 (Heinkel 60) i 58 esquadrilla de Salvament, precisament la dels Dornier 24: «un ocell blanc, mig colom i mig gavina, amb un salvavides penjat del bec. Al fons, la Serra».²⁶

Jordi Vidal Reynés

APÈNDIX: Bibliografia sobre el Dornier 24T

- Aeronaves del Museo del Aire. Madrid, 1988. Fitxa 24
 ALONSO IBÁÑEZ, A., SAR. Apuntes para una historia. RAA 474 (1980), pàg. 641
 ANGELUCCI, E., MATRICARDI, P., Aviones de todo el mundo III. Espasa Calpe, Madrid, 1979, pàg. 144
 CARRETERO, J., La cuna del SAR. RAA 474 (1980), pàg. 655

FERRAGUT, J.L., Vuelo del Dornier 24 al Museo de Aeronáutica y Astronáutica Español. «Aeroplano» 6 (1989) pàg. 138-146

HERRERA, E., La base de hidros de Pollensa. «Aeroplano» 10 (1992), pàg. 92-99

HERRERA, E., Una bahía con alas. La base de hidros de Pollensa. Madrid, 1995, pàg. 60, 62, 64, 97, 99, 103 i esp. 136-138

Historia de la Aviación española. IHCA, Madrid, 1988, pàg. 259, 279 i 288.

Jane's all the world's aircraft. Sampson Low, London, 1945/46, pàg. 107c

SALAS, J., WARLETTA, J., PEREZ, C., Aviones militares españoles. IHCA, Madrid, 1986, pàg. 378-379

SERRANO DE PABLO, L., Un servicio modélico: el SAR español. «Defensa», extra n. 3 (1978), pàg. 68

VELARDE, J., Aviones españoles desde 1910. Madrid, 1995, pàg. 271-272

VIVES, F., Romance de los tres últimos hidros de Pollensa. Pollença, 1962.

ABREVIATURES:

- RAA: Revista de Aeronáutica y Astronáutica (Madrid)
 IHCA: Instituto de Historia y Cultura Aeronáutica (Madrid)

NOTES

(1) Francisco Vives ja havia publicat durant la guerra altres poesies del mateix tipus: «Romance de las cadenas del aire» (Terol, abril de 1938), «Romance de los trimotores» (Magallón, març de 1938). Volar en «cadenas» volia dir protegir en formació a la infanteria, metrant l'enemic fent passades

Medalla «Ifni-Sahara»

arran de terra. Cf. J. Orduña, *La aviación contada con sencillez*. Madrid, 1952, pàg. 302.

(2) Sobre el General Pere (Pedro) Vives Vich (1858-1938), vid J. Salas, J. Warletta, *Setenta y cinco años de la aviación militar española*. RAA 547 (1986), pàg. 694; M. Gómez Santos, *Entrevista con el Teniente General Vives*. Aeroplano, 1, 1983, pàg. 5.

(3) J. Velarde, *Aviones españoles desde 1910*. Madrid, 1995, pàg. 214.

(4) E. Herrera, *Una bahía con alas*. Madrid, 1995, pàg. 68.

(5) Resum de la nota necrològica publicada a la *Revista de Aeronàutica y Astronàutica* (juny 1996), pàg. 503-505. Cf. la biografia que vaig publicar a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom 18, pàg. 219. La seva actuació a la Guerra Civil, J. Salas, *La guerra de España desde el aire*. Ariel, Madrid, 1971, pàg. 349.

(6) Sobre la base de Pollença, vid. E. Herrera, *Una bahía con alas*, Madrid, 1995.

(7) *Accidente de aviación en Pollensa*. Última Hora, 5.8.1955 i 6.8.1955; *Un «Dornier» de la Base de Pollensa se hundió en el mar*. Diario de Mallorca, 6.8.1955. Cf. E. Herrera, *Una bahía con alas*. Madrid, 1995, pàg. 95.

(8) Diario de Mallorca, 7.8.1955, pàg. 3

(9) A. Alonso, *SAR. Apuntes para una historia*. RAA 474 (1980), pàg. 641.

(10) J.L. Ferragut, *Vuelo del Dornier 24 al Museo de Aeronáutica Española*. Aeroplano, 6 (1989) pàg. 138-146.

(11) El Dornier J Wal, fou un dels hidroavions més famosos de la història. Fabricat també a Espanya (1929-1933), participà a la Guerra Civil en ambdós bàndols. A Mallorca actuaren des dels ports d'Alcúdia i Pollença

(Grup 70) en missions de reconeixement, protecció de combois i salvament. Operaren també a Formentera. Cf. S. Rello, *La Aviación en la Guerra de España (1)*. San Martín, Madrid, 1969, pàg. 84-87; sobre la seva actuació a Balears, cf. E. Herrera, *Entre el añil y el cobalto*, Madrid, 1987, pàg. 70-76. La paraula «Wal» vol dir «Balena» en alemany.

(12) Sobre Ramón Franco (1896-1938) i la seva controvertida mort en accident aeri, hi ha una abundosa bibliografia. Citaré alguns títols que completen els donats per Josep Massot i Muntaner a «Els escriptors i la Guerra Civil a les Illes Balears (Montserrat, 1990) pàg. 441-472. Franco era, aleshores, Cap de l'Aviació Nacional a Mallorca: D. J[iménez Riutort], *Franco Bahamonde, Ramón*, GEM 6, pàg. 50; «Memoria Civil» (Suplement Balears) n. 47 (1986); F. Urtaun, *Apuntes para la Historia: narración de un posible accidente*. RAA 488 (1981), pàg. 921-924; M. Ferrà, *El misterio del Cant Z-506*. Planeta, Barcelona, 1985 (novel·la).

(13) Juan Manuel Durán (1899-1926), morí en accident aeri. Cf. *Grandes vuelos de la Aviación española*. Espasa-Calpe, Madrid, 1983, pàg. 336.

(14) Julio Ruíz de Alda (1897-1936), fou membre fundador de la Falange. L'agost de 1936 fou afusellat a Madrid. Cf. *Grandes vuelos de la aviación española*, pàg. 353-354.

(15) E. Danco Palacios, *El vuelo del Plus Ultra*. RAA 423, 1976, pàg. 89-98.

(16) Rafael Llorente Sola (1893-1948), comandant de la patrulla *Atlántida*. Passà la major part de la Guerra presoner dels republicans. Cf. *Grandes vuelos de la aviación española*, Espasa-Calpe, Madrid, 1983, pàg. 346. El seu germà Antonio també era pilot.

(17) Teodoro Vives (1897-1946), germà de l'autor del poema i també aviador, inicià la seva carrera militar a la Campanya d'Àfrica. Participà com a pilot de caça a la Guerra Civil (Extremadura, Èbre, Segre). Morí d'accident aeri el febrer de 1946. Cf. E. Herrera, *Semblanzas*. RAA 482 (1981) pàg. 207-208.

(18) Manuel Martínez-Merino (1899-1992). Obtingué el títol de pilot l'any 1922. Durant la guerra civil actuà destacat al Cantàbric. Fou Director General d'Aviació Civil i Cap de l'Estat Major de l'Aire (amb el grau de Tinent General). Cf. E. Herrera, *Entre el añil y el violeta*, pàg. 205.

(19) Cf. *Grandes vuelos de la aviación española*, Espasa-Calpe, Madrid, 1983, pàg. 145-172; J. Vaquero, *La aviación militar española en Melilla, 1909-1997*, RAA 666 (1997), pàg. 679-680.

(20) General Eduardo G. Gallarza Irragorri (1898-1986). Actuà com a pilot al Marroc (1922-1924) i a la Guerra Civil. El 31 d'octubre de 1938 dugué Nicolás Franco (en un Junkers 52) des de la Península fins a Palma perquè hi assistís al funeral del seu germà Ramón. Després de la guerra fou Cap de l'Estat Major i Ministre de l'Aire (1945-1957). Cf. M. G. Santos, *Conversación con el general González-Gallarza*. RAA 457, 1978, pàg. 988-996; J. Salas, J. Warletta, *Setenta y cinco años de la aviación militar española*, pàg. 723; J. Salas, *Historial de los Junkers Ju-52 (VIII)*. RAA 399 (1974), pàg. 104-105.

(21) Cf. B. Pecker, C. Pérez Grange, *Crónica de la aviación española*. Sílex, Madrid, 1983, pàg. 107.

(22) *Grandes vuelos de la aviación española...* pàg. 346.

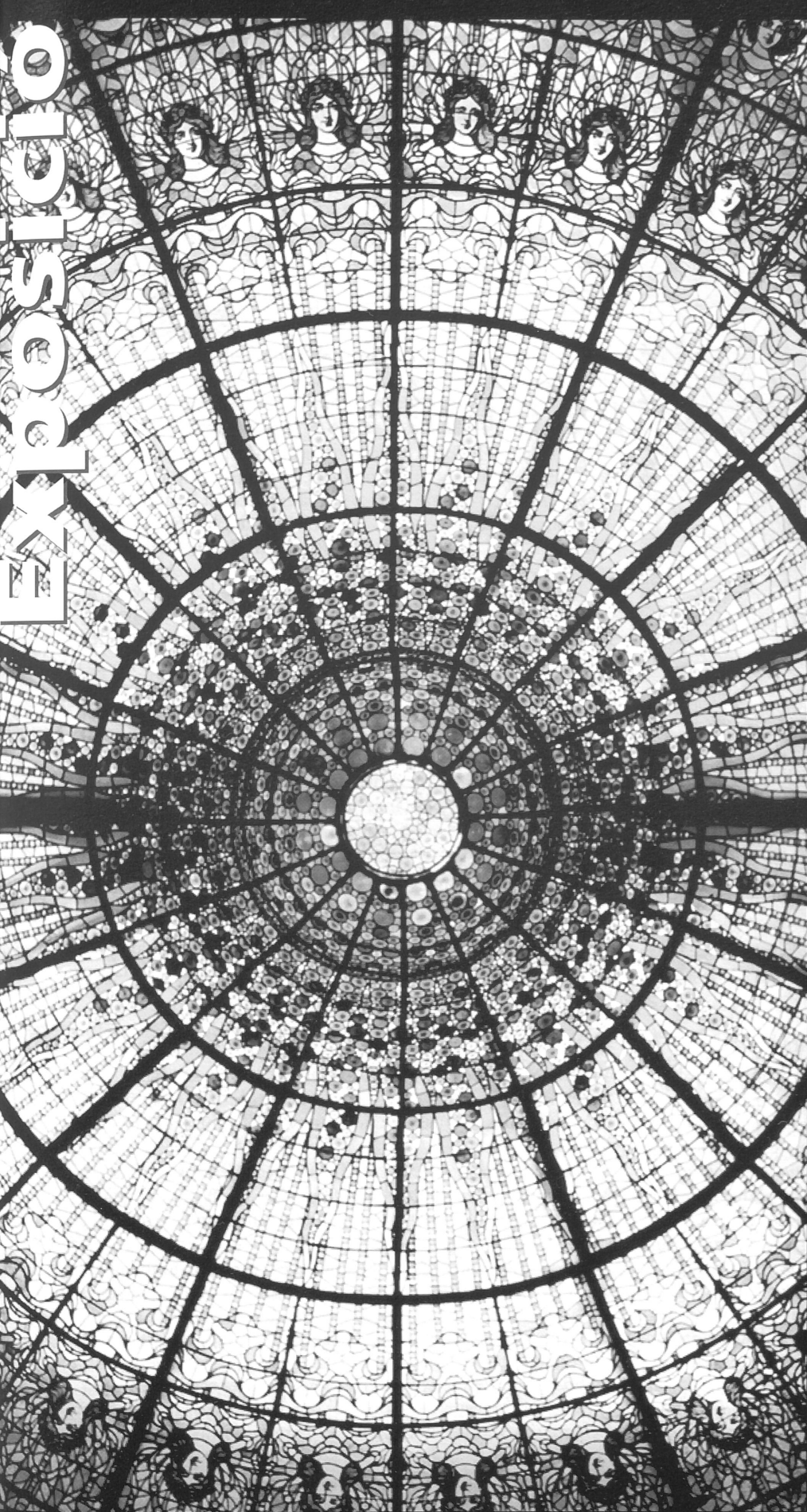
(23) La superioritat marítima del bàndol republicà fou compensada per l'actuació dels hidros italians i alemanys en favor de l'exèrcit de Franco. Existeix una gran bibliografia sobre el tema. En general es poden consultar les obres que J. Massot i Muntaner dedica a la Guerra Civil. També, A. Valls, *Mallorca vivió su epopeya en 1936. La aviación, factor decisivo de victoria*. RAA 286 (1964), pàg. 749-750 (una visió certament parcial); E. Herrera, *Entre el añil y el cobalto. Los hidroaviones en la guerra de España*. Madrid, 1991, pàg. 9-10; J. Vidal, A. Marimon, *L'aviació a Mallorca durant la guerra civil (1936-1939)*. «El Mirall» 16 (1988), pàg. 6.

(24) Sobre l'actuació dels alemanys a Mallorca, cf. R. Garriga, *La Legión Condor*. Madrid, 1975, pàg. 153-172; *Crónica de la aviación española...* pàg. 156-158.

(25) Ignacio Ansaldo Vejarano (1903-1961). L'any 1930 va perdre una cama, la qual cosa no l'impedí participar a la Guerra com a pilot. Comandà el 53 Grup d'Hydros de Pollença (1939-1940, 1941-1944). Com a Cap del E.M. de la Zona Aèria de Balears des de l'any 1947 morí el 16 de gener de 1961 en accident aeri en aigües de Mallorca. Volava en un Heinkel 111 que feia el trjacte Getafe-Son Sant Joan. Cf. E. Herrera, *Semblanzas*, RAA 552 (1986), pàg. 1343.

(26) Vid. E. Herrera, *Entre el añil y el cobalto. Los hidroaviones en la Guerra de España*. Madrid, 1987; J. Vidal, *Heràldica de l'aviació de guerra a Mallorca (1936-39)*. El Mirall, 38 (1990), pàg. 28-30. La descripció: E. Herrera, *Una bahía con alas*. Madrid, 1995, pàg. 98-99.

EXPOSICIÓN

Ara fa cent anys, Catalunya enlluernava amb el Modernisme

L'any 1898 ha passat a la història com un moment de crisi. Amb la derrota a Cuba i Filipines, desapareixien les últimes restes de l'imperi espanyol. La pèrdua de les colònies va provocar un daltabaix econòmic, polític i moral, recordat més tard com el desastre del 98. Però fa un segle, la societat catalana vivia també l'impuls del Modernisme; una efervescència d'iniciatives culturals, associatives, esportives, polítiques i sindicals; l'esclat del catalanisme. Enmig de la crisi, Catalunya demanava la paraula per fer una proposta renovadora i europea.

Escolta, Espanya. L'exposició d'un dels moments més dinàmics de la nostra història.

"Escolta, Espanya"
Catalunya i la crisi del 98

L'empenta dels catalans

Museu d'Història de Catalunya
del 19 de març al 13 de setembre

Amb la col·laboració de:

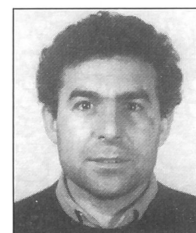
Amb el patrocini de:

Televisió de Catalunya S.A.

Generalitat de Catalunya

El Teatre Hagiogràfic del segle XVIII al llarg de l'any: II cicle d'hivern.¹

Comèdia de sant Honorat	(16 gener)
Comèdia de sant Antoni Abad	(17 gener)
Comèdia de sant Sebastià	(29 gener)
Comèdies de santa Àgueda	(5 febrer)
Comèdia de sant Joan Baptista	(7 abril?)
Comèdia de sant Antòni de Pàdua	(13 juny)
Comèdies de sant Pere i sant Pau	(29 juny)
Comèdies de sant Cristòfor	(10 juliol)
Comèdies de santa Margarida	(20 juliol)
Comèdies de santa Caterina Thomàs	(28 juliol)
Comèdies de sant Gaietà	(7 agost)
Comèdia de santa Rosa de Lima	(23 d'agost)
Comèdies de santa Isabel d'Hongria	(17 nov.)
Comèdies del beat Ramon Llull	(27 nov.)
Comèdies de santa Bàrbara	(4 desembre)
Comèdies de Pere Borguny	(s.d.)

COMÈDIA DE SANT HONORAT

Disposam d'un únic manuscrit que duu per títol *Comèdie de[l] glo[riós] s[an]t Honorat*, conservat a l'Arxiu Parroquial d'Algaida, amb la signatura 122. El va descobrir Salvador Mulet, entorn de l'any 1953, i el va transcriure per incloure'l al *Kalendarí Algaidí*.

L'obra és plena d'anacronismes; posem-ne algun exemple: sant Honorat va viure a cavall entre els segles IV i V; en canvi, a l'obra, l'autor inclou un jesuïta —l'enagista—, quan sant Ignasi de Loiola no fundà la Companyia de Jesús fins l'any 1534, això és un milenar d'anys després. Víctor Mulet, que ha estudiat recentment aquesta obra, palesa la desconeixença gairebé absoluta que tenia l'anònim autor de la vida de sant Honorat, ja que, si exceptuam una aparició del sant vestit d'arquebisbe —que la iconografia ha popularitzat— no hi ha cap dada que la hi puguem relacionar. Curiosament és l'única obra del repertori de teatre hagiogràfic barroc que evidencia l'allunyament entre les fonts i l'obra.

Quant al llenguatge de l'obra, cal dir que participa del caos que sofrí la llengua literària catalana de l'Edat moderna; agreujat amb el fet pretencios d'incloure a tort i dret, i sobretot sense cap raó lingüística ni literària, castellanismes que fan

un llenguatge artificios —fins i tot hilarat— ben lluny de la intenció de dignificar el text. Amb tot, el resultat global és un llenguatge col·loquial, viu i directe, propi d'un glosador lletraferit vàlid per ser adreçat a un públic popular.

Sobre les influències, hem de ressenyar que es tracta d'una comèdia fortament influenciada per l'entremès amb els seus components que singularitzen el gènere: «A pesar que es tracti d'una comèdia de sant, són importantíssimes les influències dels entremesos, gènere molt cultivat durant el segle XVIII i part del XIX. Tots els ingredients de l'entremès els tenim aquí: bregues, garrotades, malentesos, enganyos, jocs de paraules, etc., tot allò que pot produir les rialles, la gaubança i la diversió del públic. Tant és així que la impressió que ens va causar la lectura de la comèdia era que semblaven més tres històries properes a l'entremès (sobretot per la importància que adquireix Bobo —el graciós— al llarg de l'obra) i aïllades entre elles, encara que amb la intervenció comuna del matix sant i d'alguns dels personatges».²

COMÈDIA DE SANT SEBASTIÀ

Ens ha pervingut un text de Sebastià Gelabert «Tià de Sa Real», la *Comèdia del gloriós màrtir sant Sebastià*, inclosa dins la Miscel·lània Pasqual que es conserva a l'Arxiu del Regne de Mallorca (Palma).

L'obra comença amb una lloa, en la qual les ciutats de Narbona (d'on era oriund el sant), Milà (d'on era ciutadà) i Roma (d'on era resident) es disputen quina de les tres és la pàtria del sant.

La primera jornada de la comèdia es correspon amb la primera de l'hagiografia sobre sant Sebastià, encara que amb lleus variacions. A la *Legenda aurea*, Marc i Marcellà apareixen com a cristians que han de ser condemnats a mort, mentre que a la comèdia és sant Sebastià que els ha convertit. En ambdós textos els seus pares i les seves esposes es planyen de la seva dissort, perquè per culpa del cristianisme perdran els fills i els marits. També la comèdia es basa en la llegenda que és sant Sebastià qui argumenta en favor dels cristians.

A la segona jornada es basa molt parcialment en la tercera part de la *Legenda*, i ho fa només en el martiri del sant. Diocleciana —a la comèdia, l'emperador— s'adona que sant Sebastià és l'instigador del cristianisme i ordena que el fermin a un

arbre i l'assetgetin fins a la mort. La *Legenda àurea* diu textualment que, quan els soldats se n'anaren, «a poca d'ora ell fo de totes aquelles nafres guorit e solt». Sebastià Gelabert, a la seva comèdia, aprofita el moment per bastir una escena amb una notable visió teatral. Crea un nou personatge, una dona anomenada Irene que no surt a la *Legenda*, que ajudada per l'àngel allibera el sant en plena agonia. Acaba l'escena —que és el punt àlgid de la comèdia— amb una cançó, que clou la segona jornada de l'obra. Aquesta escena ens recorda, si més no en la forma, el davallament de la creu de Jesús en mans de Josep d'Arimatea, que és representat per Pasqua a alguns pobles de Mallorca, com és el cas de Felanitx el divendres sant.

El segon martiri de sant Sebastià és inspirat en la *Legenda*. Dioclecità, quan sap que Sebastià no és mort, mana que l'esbatussin i que el llancin a una claveguera; així els cristians no podran recobrar el seu cadàver. A la *Legenda*, a la nit següent, el sant apareix a santa Llúcia i l'indica el lloc on trobarà el cadàver i li ordena que el sepulti entre els apòstols. A la comèdia, Sebastià Gelabert fa un canvi de personatges. Qui s'apareix és un àngel i no és santa Llúcia sinó a «una senyora anomenada Lucina». No és l'àngel exactament qui li indicarà el lloc on han llançat Sebastià, sinó que «una estrella del cel / te ensenjarà / el lloch hont aquex cos tan sant / se està», tot fent un paral·lelisme amb l'estel que guià a Betlem els reis d'Orient. A més d'aquest referent bíblic, Sebastià, a la tercera escena de la segona jornada, fa una síntesi de la creació de l'univers per part de Déu que, a la Bíblia, és troba recollida al Gènesi.

Com veim, es tracta d'una obra de caire tradicional, molt ajustada a la *Legenda àurea*, que no inclou elements de comèdia de capa i espasa. El criat graciós, Muley, és l'arquetipus d'aquesta mena de personatge, capaç de canviar de senyor, de religió i d'opinió en un tres i no res:

MULEY Jo pensave que donaven
alguns diners;
d'aquex modo, no crech jo
cert que m'í fes.³

Quant a la mètrica, sobta que bona part de l'obra sigui escrita en metre de peu trencat, encara que Jaume Vidal Alcover creu que Sebastià Gelabert té aquesta mena de metre com a més culte.

COMÈDIES DE SANTA ÀGUEDA

Tenim localitzats tres manuscrits que corresponen, però, a una mateixa obra: la *Comèdia de [santa] Àgada, ver[ge] i m[àrtir]*, conservat a la Biblioteca Pública de Mallorca amb la signatura de manuscrit 1114, la *[Comèdia de santa Àgueda]* que és conserva incomplet a la mateixa biblioteca amb la signatura 1106, i la *Comèdia de santa Àgueda. Patrona de Sanselles*, manuscrit de propietat privada.

Aquesta comèdia segueix amb molta fidelitat la narració de la santa que va recollir Jaume de Voragine a la *Legenda àurea*, tant en l'espai escènic —Catània— com en els esdeveniments. Hi constata alguna mínima desviació que esmentam en el relat dels fets: Quintilià —a la comèdia Quinciano—, enamorat de la seva bellesa i de la seva condició social, vol aconseguir Àgueda en matrimoni, perquè així Quintilià assoliria la condició de noble. Àgueda rebutja la proposició —a la comèdia queda més palès que els motius són per conservar la fe cristia-

EL DAVALLAMENT DE FELANITX

na— i Quintilià la tanca a un bordell perquè Afrodísia la contagi del fruïment dels plaers carnals; d'aquesta manera s'hi introdueix el tema de l'alcaavoreria i el prostíbul. La meretriu no aconsegueix els propòsits que li han encomanat. Quintilià, enfurismat per la convicció en la fe cristiana d'Àgueda, ordena que li siguin tallats els pits i posteriorment empresonada sense cap metge ni medicines per guarir-la. De nit entren a la cel·la un ancià i un nin —a la peça teatral queden personificats en sant Pere i en un àngel— que la curen després de dir-li que eren uns enviats de Jesucrist. En aquest punt coincideixen amb la *Consuetud del Misteri de la gloriosa sancta Àgueda*, a la qual endavant ens referirem, perquè diu «Vinga lo apòstol en forma de metge». Quintilià ordena que sigui arrossegada pel foc i el caliu fins a cremar-la. Un terratrèmol ensorra el palau; els consellers moren esclafats i el poble s'amotina contra el cònsol perquè creu que la malvestat és deguda als turments que ha fet patir a Àgueda. De fet, la nostra comèdia acaba en aquest punt, però la *Legenda àurea* continua amb la mort d'Àgueda i de Quintilià.

El seu precedent teatral català immediat és del segle XVI; es tracta de la ja esmentada *Consuetud del Misteri de la gloriosa sancta Àgueda*⁴, editada per Josep Romeu, que també s'ajusta a la *Legenda*. Aquest és un manuscrit que ens ha arribat fragmentari, ja que només se'n conserva 486 versos. Té la particu-

cularitat, poc habitual entre les consuetes d'aquest segle, d'incloure elements profans; en canvi és una constant ben palesa a tots els manuscrits de teatre sobre vides de sants del segle XVIII, de clara filliació barroca.

L'eix de la comèdia barroca que estudiem gira entorn de la dicotomia de la llei pagana —representada per Quinciano i Falcònio que adoren els déus Mart, Neptú, etc.— contra la llei cristiana, representada per Àgueda, que la defensa amb arguments més bé de caire teològic, com són la creença en un sol déu, el misteri de la Santa Trinitat, la prescripció de viure sense pecat, i austerament, el rebuig dels béns materials, l'infern, etc.

Els criats graciosos de l'obra, Tamborino i Mustaca, protagonitzen escenes lúdiques, amb un llenguatge àgil i fins i tot grotesc, encaçaments per l'escenari i escenes paral·leles, no exemptes d'un cert to burlesc, a les dels senyors: si Falcònio fa presa Àgueda, Tamborino fa el mateix amb Mustaca; quan Falcònio duu Àgueda davant l'Emperador, Tamborino hi porta Mustaca. A la segona jornada s'alternen amb força regularitat les escenes entre els senyors amb els dels criats, que rebaixen el to greu dels enfrontaments entre la santa i el món pagà, donen agilitat al text i, en definitiva, el desembaflen de la rigorositat hagiogràfica tot acostant-la al tarannà lúdic de l'entremès.

La trama d'aquesta obra no és gaire complicada; fins i tot en el cas de l'aparició de sant Pere i l'àngel, que sovint baixa en un núvol des de dalt de l'escenari, en aquesta comèdia l'acotació diu simplement «Surt sant Pere y un àngel ab una canastra»⁵. El mot «canastra» sabem que es refereix estrictament a un paner, perquè així ens ho diu el mateix Tamborino, i no a la senalla que hom usava a l'època com a sistema rudimentari per baixar i elevar personatges del cadafal.

L'efecte de terratrèmol devia esser un final habitual i prou típic, perquè apareix a altres obres del nostre repertori, com és ara l'obra *Santa Margalida*, de Bartomeu Bosch i Sureda⁶. A la comèdia de santa Àgueda és escenificat mitjançant la tècnica de l'escenari descrit:

MIN[ISTRE] Señor: ab graves ruínas
han caygudas muchas casas
de la ciutat; y molts hòmens,
donas, miñons ab desgràcia
ha sepultat y tots diuen
que tu, solament, ets la causa
de tal ferós terremoto.

CÈLI[O] Ay, señor, desditxas graves!
Part del palàcio ha caygut,
principalment en la sala
en què Falcó y Silvino,
que vingueses, aguardaven.⁷

En definitiva, la *Comèdia de s[an]ta Àgueda, ver[ge] i m[àrtir]* és una obra que segueix la línia tradicional en la qual predominen els fets hagiogràfics que es recullen a la *Legenda aurea*.

Aquesta obra fou representada fins a la dècada dels anys setanta d'aquest segle a Sencelles, d'on santa Àgueda és la patrona.

COMÈDIES DE SANT ANTONI

La *Comèdia de s[ant] Antoni de Viana* de Sebastià Gelabert «Tià de sa Real» —recollida a les *Miscel·lànies Pasqual*, volum VI, folis 451a 482— i *Sant Antoni Abad. Comèdia nova y de màgia ab quatre actes* de J. B. Bosch i Sureda —també a les *Miscel·lànies Pasqual*, volum II, folis 389 a 414— tracten el mateix argument, basat en la vida del sant, escrita per sant Atanasi i que Voragine va recollir a la *Legenda aurea*. És el sant Antoni l'onomàstica del qual se celebra el 17 de gener i que és conegut popularment com «sant Antoni dels ases». Ambdues obres foren copiades per Bartomeu Pasqual i es conserven, com hem dit, a les conegudes *Miscel·lànies Pasqual* a l'Arxiu del Regne de Mallorca. Disposam d'una altra obra, la *Comèdia del gran patriarca sant Antoni de Pàdua*, l'autor de la qual desconeixem, que es conserva a la Biblioteca Balear al monestir de sant Bernat de la Real (Palma) amb la signatura BB I-117. Aquest és el sant Antoni conegut com el «sant Antoni

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Direcció.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any 199..... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.)
per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una X la forma de pagament que us interressi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC,
apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu
puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

Representació de la comèdia de Santa Àgueda a Sencelles durant la dècada dels 70

«sant Antoni dels albercocs», que commemora la seva festa dia 13 de juny i que analitzarem en parlar del cicle d'estiu.

Ens centrarem en els comentaris entorn de les dues primeres obres que hem citat. Jaume Vidal Alcover, a l'edició que va fer de l'obra del glosador manacorí, dóna per bona la data de composició de la comèdia que figura al començament del manuscrit, això és l'any 1752.⁸ Per altra costat, Joan Mas i Vives, a l'estudi de l'edició de l'obra de Bosch i Sureda que hem citat abans, data l'obra d'aquest entorn de 1864. Així, doncs, ens trobam davant dues comèdies que, ultra una temàtica comuna, plantegen alguns punts de coincidència però també aspectes divergents propis de dues obres separades per un segle i escaig. Joan Mas fa la hipòtesi que quan J. B. Bosch va compondre la seva obra devia tenir coneixença de la *Comèdia de [sant] Antoni de Viana* de Tià de sa Real. Efectivament, l'anàlisi textual d'ambdues obres ofereix força punts de coincidència de caire formal, a més dels obligats de contingut. Cal no oblidar que Bosch era una persona lletraferida, era advocat i professor de geografia i d'història; per tant, tenia accés als materials escrits de l'època. Doncs bé, la vida de sant Antoni, com hem dit abans, la va escriure sant Atanasi i fou recollida a la *Legenda Aurea*; en aquest repertori no apareix explicitat el passatge de la temptació carnal de la Reina. Així, doncs, hem de pensar que fou una interpolació posterior. Altrament no sabem d'on neix aquest episodi. Sobra, però, que en ambdós textos hi hagi un parlament de la Reina on fa un repàs a les unions entre personatges bíblics —en general de l'Antic Testament, excepte un cas del Nou— quan argumenta a favor del sacrament del matrimoni, amb tantes semblances que ens permeten d'afirmar la coordinació dels dos manuscrits quant a les fonts comunes i a la coneixença que tenia Bosch de la peça de Gelabert.⁹

Tot i que les obres parteixen del punt comú, escenificar l'hagiografia de sant Antoni. palesen escenificacions amb di-

ferències considerables. Sebastià Gelabert estructura l'obra en un pròleg relativament breu, 75 versos, i tres jornades, de les qual la darrera resta incompleta; és doncs un manuscrit que ens ha pervingut fragmentari. Així i tot té 1781 versos. Per la seva banda, J. B. Bosch estructura l'obra en quatre actes, i aquests al seu torn, en escenes, que l'allunyen de la clàssica divisió en jornades pròpies del barroc, i que apareix a tot el repertori de teatre hagiogràfic entre 1702 i 1864. El fet que *Sant Antoni Abad*, de Bosch, sigui l'única estructurada en quatre actes i escenes l'hem de relacionar amb el fet que és l'obra més tardana de totes les que estudiem; alhora, l'hem de relacionar també amb el seu subtítol: «Comèdia nova y de màgia ab quatre actes». Per a Joan Mas i Vives el fet de voler fer una comèdia de màgia reflecteix una voluntat de seguir les modes de l'època amb una obra espectacular que deixàs bocabadat el públic. A aquesta intenció de modernitat que seguia les modes romàntiques, hem d'atribuir a Bosch una certa professionalitat a l'hora de concebre el fet teatral; és a dir, cal tenir aquest autor per un coneixedor de la dramaturgia en el sentit més general del terme, entès com l'art de la composició d'obres teatrals.

Volem citar un exemple en el qual fa una conjunció de text, efectes escènics i gestos que, quan es representà al Cercle Catòlic el dia 18 de gener de 1874 —això és el dia després de l'onomàstica del sant— degué produir certa commoció entre els devots espectadors. L'exemple és a la 3a escena del 1r acte; quan sant Antoni parla sobre els prodigis de Déu, entra en escena un drac que deixa esglaiat el sant; la fera simbolitza una de les temptacions del dimoni. Basta seguir el decurs de les acotacions per adonar-nos de la composició escènica: «Comensa la tempestat». «Aparex un dragó y es senten bramuls», «Es senten aullidos». «Are se sent un tro espantós y el rayo ha encès s'ermita», i a la fi sant Antoni «Cau desmayat».¹⁰

L'anàlisi dels manuscrits ens delata que Bosch explicita molt l'execució dels efectes escenotècnics, probablement per l'acceptació que suposà a l'època romàntica la comèdia de màgia — subgènere que es basa en els efectes màgics, meravellosos i espectaculars— amb l'ús de mitjans visuals, vestuari, il·luminació, focs d'artifici, personatges imaginaris, criatures mitològiques, etc. A Europa foren populars en el barroc i durant el segle XVIII entraren de moda a Itàlia. Serà durant el segle XIX quan la comèdia de màgia s'associa al melodrama i a l'òpera.¹¹

Segons el *Diario Constitucional de Palma de Mallorca* de 22 d'octubre de 1847, la primera obra d'aquest gènere que es va representar al teatre Principal de la ciutat fou *El terremoto de la Martinica*, durant la temporada 1847-48¹², pocs anys abans que l'obra de Bosch. Curiosament l'altra obra de caràcter hagiogràfic del teatre català de Bosch és la comèdia *Santa Margarita* que, juntament amb la *Comèdia en què se representa el martiri de la gloriosa verge y màrtir santa Margarita*¹³, escenifiquen al final una escena de terratrèmol molt al gust de l'època. Una escena de màgia del *Sant Antoni Abad*, entre divertida i espectacular, es produeix quan Asmodeo, el diable que fa el paper de primer graciós, s'ha presentat davant el sant disfressat de fals ermità. El sant sospita que es tracta d'una fal·làcia i diu:

ANT[ONI] Mira, en nom del Salvador,
te conjur y vull me digas
si ets persona o si ets diable
per el signe milagrós.

L'acotació que inclou Bosch és una mostra d'una solució de com s'ha de resoldre l'escena en els cànons de la comèdia de màgia:

«Ferà la señal de la creu [és el 'signe milagrós' de què parla sant Antoni] y de seguida Asmodeo tira el vestit de ermità y aparex ab un cohet encès a l'estrem de la cova que procurarà encèndrer al temps que estarà ajonoyat. Tots los diables, tirant furiosos lo hàbit, daran crits correguent y seguint Asmodeo».¹⁴

D'altra banda, les dues obres són desprovistes d'elements de la comèdia de capa i espasa; tampoc no inclouen escenes de galanteig ni trama de caire profà; però sí que inclouen els personatges graciosos, molt més ben aconseguits en la caracterització de personatge tipus en Bosch que no en Gelabert. El primer dona el paper de graciosos als dimonis de segona fila —Asmodeo i Leviatan— mentre que Gelabert atorga el paper al germà Galdiro. Amb la inclusió d'aquesta mena de personatges —i donada l'absència de trama profana— en ambdues obres se succeeixen les escenes de caire hagiogràfic amb les escenes còmiques, que despullen l'obra de la rigidesa del tema i les fa més assequibles.

Tant la *Comèdia de s[ant] Antoni de Viana* com *Sant Antoni Abad* són obres de caire tradicional, absents d'elements cultes, que segueixen, com hem esmentat, amb prou fidelitat la vida de sant Antoni de la *Legenda aurea*. D'aquest darrer aspecte, Joan Mas i Vives fa una breu anàlisi comparativa de la lleialtat de les dues obres, que resumeix així:

«Per comprovar el grau de tradicionalitat de l'obra de Bosch és útil de comparar-la amb la de Gelabert. A la d'aquest darrer, l'argument parteix de la conversió del sant i tot seguit es produeixen les diverses temptacions: primer el dimoni li retreu que deixi la germana desvalguda, després el tempta

en forma de dona i en forma de minyó magre, després l'apallissen quan viu a una tomba i finalment presenta el tema de la temptació de la reina que vol casar-se amb ell, temptació que conforma tota la segona jornada. La còpia que ens ha arribat només dona alguns versos de la tercera jornada i l'argument no avança més. (...) D'altra banda, concentra l'argument en unes poques temptacions: la primera és la dels dimonis en forma de feres, concretament un drac (primer acte); la segona és la de la reina (segon acte), seguida de la trobada de sant Antoni i sant Pau i la mort d'aquest darrer (acte tercer): la tercera és la dels dimonis disfressats d'ermitans que contenen al sant que les seves ermites són plenes de perversió, i que va seguida de la mort i ascensió del protagonista (acte quart).»

En l'intent d'interrelacionar les fonts i les obres que tenim ara per ara a l'abast, Joan Mas ha ressenyat que la trobada de sant Antoni amb sant Pau que podem llegir a l'obra de Bosch —al santoral coincideixen a la mateixa setmana de gener, coneguda com la setmana dels sants barbuts per esser la més freda de tot l'any— també queda recollida a *Sant Antoni al viu*, peça teatral de Montuïri exhumada per Joan Miralles i Montserrat¹⁵ i composta cap a les acaballes del segle XIX —entorn de l'any 1880— per dos glosadors de la mateixa vila, Sebastià Amenigual «Capçana» (1838-1915) i Bartomeu Bauçà «Pelut» (1860-1941). En canvi el glosador manacorí no inclou aquest fet a la seva comèdia.

Ramon Díaz i Villalonga

NOTES

(1) Aquest article és el segon d'una sèrie de quatre. El primer va sortir publicat a la mateixa revista *Lluc*, núm.789. Cal que n'esmenem una errada al títol, perquè on diu «cicle d'hivern», ha de dir «cicle de tardor».

(2) Victor MULET: *Comèdia del gloriós sant Honorat*. Es tracta d'un treball de curs, inèdit, gràcies al qual hem pogut saber la majoria de dades que incloem.

(3) La citació la trobam al foli 493.

(4) Vegeu *Teatre hagiogràfic*, vol II.— Barcelona.— Barcino.— Els nostres clàssics; 80. Edició a cura de Josep Romeu. La peça ocupa les ps.35 a 66.

(5) L'acotació és al foli 17r.

(6) Vegeu l'edició Joan Bartomeu BOSCH I SUREDA (1987).- *Sant Antoni. Santa Margalida. Les pastorettes*.- Manacor.- Foment de la cultura de la ciutat de Manacor.- Col. Tità de sa Real; 33.- Edició a cura de Joan Mas i Vives.

(7) La citació és del del foli 20r.

(8) Vegeu Sebastià GELABERT «Tità de sa Real» (1982).— *Comèdia de sant Antoni de Viana. Comèdia del gloriós màrtir sant Sebastià*.— Manacor.— Foment de la cultura de la ciutat de Manacor.- Col Tità de sa Real; 14.— ps. 25.

(9) L'extensió dels passatges no ens permet de reproduir-los en aquest article; en qualsevol cas, el text de Gelabert és als folis 475-476 i el de Bosch al foli 400.

(10) La seqüència que posam d'exemple esdevé al foli 393.

(11) Patrice Pavis descriu el gènere i dona les formes de la comèdia de màgia, fins a arribar al cinema com a hereu directe seu. La referència és Patrice PAVIS (1980).— *Diccionario del teatro. Dramaturgia, estética, semiología*.— Barcelona.— Ed. Paidós.- Paidós Comunicació;10.

(12) Sabem aquestes dades per l'estudi de Joan MAS I VIVES (1986).— *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*.— Barcelona.— Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.— Textos i Estudis de Cultura Catalana; 13.— p. 115

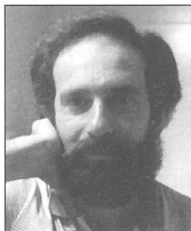
(13) El manuscrit es conserva a la Miscel·lània Pasqual, volum XVIII, folis 107-161.

(14) El text i l'acotació són al foli 412 de l'obra.

(15) Joan MIRALLES I MONTSERRAT (1996).— «Sant Antoni al viu».— In *Inomàstica i Literatura*.— Barcelona.— Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Universitat de les Illes Balears i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.— Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 4.

■ COSME AGUILÓ

Sentit de l'humor en el cançoner: les gloses de rima coixa

A Nicolau Dols, Josep A. Grimalt, Isidor Marí, J. A. Mesquida i Joan Miralles.

Un dels recursos humorístics que sovint empren els glosadors consisteix en la utilització de figures contrastades en les dues parelles de versos de la quarteta, de tal manera que la normalitat dels dos primers es veu trencada per la sobtada presència d'imatges diguem-ne «ordinàries» en els dos darrers. En posaré alguns exemples:

*No hi importa anar a comedis,
perquè a canostrà n'hi ha.
Tenc un porc que nom Tià
i una galina Pixedis.*

*Ets guapa i redeguapa
ets guapa i ho pareix,
pareixes ets escorbeis
de sa somera del papa.*

Conten que un jove aprenent de glosador una vegada volia fer una glosa a la seva al·lota i la comença d'aquesta manera:

*Ets guapa com una perla,
ets fina com una flor...*

Però no la podia acabar de cap manera i demana ajut al seu pare, que era glosador fi, el qual la hi acabà així:

*...ets blana com una merda,
que l'han feta just llavò.*

Deu fer una trentena d'anys que, fullejant un llibre de J. Lladó i Ferragut,¹ la meua vista va ensopegar amb una glosa sorprenent, entremesclada amb desenes

d'altres gloses que si em despertaren algun interès no fou, ben segur, pels mateixos motius d'aquella, els quals assenyalaré a continuació: la glosa en qüestió no tenia cap vers que rimàs i els dos darrers, a més de no tenir res a veure amb els dos primers (cosa que pot succeir en algunes composicions), provocaven un contrast tan gros que el text prenia caires surrealistes. Vegeu-la tot seguit:

*Cara de figa aubacor
treu es cap per sa finestra.
Tant si vols com si no vols
ton pare ha d'esser es meu sogre.*

La pretensió d'aquest tipus de cançó és provocar la comicitat per sorpresa. Els dos primers versos predisposen a l'audició d'un text convencional, però els dos darrers envien imatges i rimes a porgar fum, cosa que genera la rialla del qui escolta. No és cosa exclusiva de la nostra llengua. Crec que en totes les literatures orals podríem trobar recursos similars, però els exemples que he reunits de l'espanyol em fan pensar que l'enginy dels nostres glosadors, en aquest sentit, ens fa quedar prou bé:

*En la puerta de un cementerio
hay una piedra muy grande.
El que tropieza con ella
es porque no la ha visto.*

*El día que yo nací
nacieron todas las flores.
Por eso los domingos
cierran todos los comercios.*

De vegades podrem descobrir la gènesi en la transformació d'alguna cançó molt coneguda, com aquesta de Cabrera, on el quart vers deia «s'hi fa mollera

ra, on el quart vers deia «s'hi fa mollera roquera» i ara, amb l'adaptació, diu així:

*Ses muntanyes de Cabrera
són ses més altes del món
i de tan altes que són
hi puja una truja a peu.*

*Tu que pesques, tu que pesques,
tu que pesques dins un plat,
no em diries qui ha trobat
es picarol de sa truja.*

De la darrera, n'hi ha una variant no tan reeixida que comença així: tu que menges, tu que menges...

Haureu observat que la manca de rima de vegades no és absoluta i que la comicitat de les imatges prové d'angles múltiples. No sols és el trencament de la rima o el surrealisme. Són els mateixos protagonistes i la seva indumentària (una truja amb un picarol) que ja indueixen a la rialla. Vegeu el mateix recurs amb imatges del món rural, on a més del bestiar domèstic apareixen les figues de moro i les esparidenyes a través de dues variants d'un mateix tema:

*Damunt Son Salvador
hi ha cucuiades que alleten
i quan es rector ho va sebre
se va tapar es cap de paia.*

*Jo festejava un uiaestre
pes forat des rentador
i quan l'amo ho va sebre
me va acabussar sa truja.*

*Jo me n'anava a Ciutat
amb un carro sense bandes.
Per menjar figues de moro
no han de mester estovaies.*

*Jo me n'anava a Ciutat
amb un carro sense bandes
i vaig perdre ses esparidenyes
i poc t'importa.*

*Jo me n'anava a Ciutat
amb un carro sense bandes
i a sa Bassa d'en Marroig
hi van teuladers a beure.*

*Damunt es moll de Ciutat
han sembrat figues de moro
i una galina quan pon
sempre remena una cama.*

L'eroticisme i la utilització del discurs repetit no hi són absents:

*Jo festejava a Sineu
una fia d'en Paraire
i li vaig rapinyar es trastos.*

*i li vaig rapinyar es trastos.
Mals d'altres rialles són.*

Amb una variant que diu així:

*Jo festejava a Alaró
sa fia d'un drapaire.
Son pare quan ho va sebre,
de rabi' va matar es verro.*

Us haureu fixat també en l'aparició d'alguns vers que es veu privat de la llargària habitual de set síl·labes. En donaré un exemple més evident amb una cançó que podria ser l'epitafi d'una llosa sepulcral:

*Mestre Pep Xicolater
allargat aquí reposa.
Se va morir d'una enclosa
d'un banc.*

En textos destinats a fer riure no hi pot faltar el joc de la interferència lingüística. En trobarem en la llengua dominada i en la llengua dominant. Fins i tot observarem que un topònim illenc s'allarga per adaptar-se a les exigències fonètiques de la llengua A:

*Madrid, per esser Madrid,
es mascles no són femelles.
Si hi fa calor, no hi fa fred
i qui va tort no va dret
camino de Portopino.*

*Un estudiante tunante
quiso pintar la luna
i de hambre que tenia
pintó una coca amb xuia.*

De vegades, la interferència lingüística es un recurs còmic per a assolir la rima forçada. Vegeu-ne un exemple:

*Aquests nigulats plovers
amics des pagesos són,
se passegen, van pel món,
derraman aigo i eso es.*

Però és amb la següent que s'aconsegueix arribar al zenit del surrealisme:

*Jo me'n vaig a ses Salines
i hi vaig perquè hi puc anar.
No som com tu, estimat,
que pegues esquenades d'esquena
com es bous inglesos.*

Vull finalitzar aquestes notes amb una glosa precedida dels fets, històrics o no, que en motivaren la naixença. Ho faig com a testimoniatge de l'apreci en que tenia la persona que la'm transmeté, n'Antoni Pons «de s'Olivó», amb qui tantes hores vaig conversar sobre coses del passat i del terme santanyiner. Això és el que em deia:

Conten que a un poblet petit hi havia un fuster manya que adesiara feia qual-

que escultura, bastant malgirbada, perquè no en sabia més. Vengué un dia que el rector li comana una talla d'una marededéu. L'home tenia un garrover bastant vell i poc productiu i el serra per tal de fer-ne l'escultura. Comença a llavorar i a llavorar i, en comptes de la imatge de la Verge Maria, li sortí un Sant Crist i, de les posts que li sobraren, en féu una menjadora per a l'ase. El rector quan ho sabé arrufa una mica les espatles i remuga: -el beneirem, quin remei! Arriba el dia seliejat en que havien de beneir la imatge i brufar-ho amb una mica de refresc. El rector sabia que l'escultor també feia qualche glosa i el convida a versificar. El fuster, tan mal escultor com poeta, es va destibar amb aquesta:

*Sant Cristo garroverenc
collit per marededéu,
germà de sa menjadora de s'ase.
Bon Jesús, assistiu-mòs.*

Cosme Aguiló

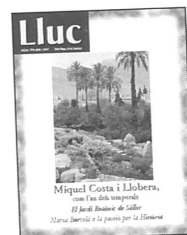
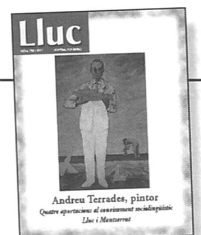
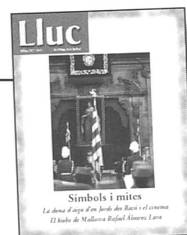
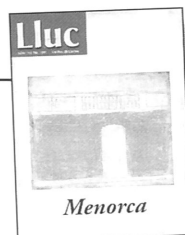
NOTES

* Agraesc les informacions de F. Aguiló, M. Bauzá, J. Coves, A. Font, M. Frontera, F. Lladó, A. Mestre i A. Sunyer.

(1) J. LLADÓ y FERRAGUT, *Noticias históricas de Ses Salines y de su Comarca* (Mallorca, 1959), pag. 12.

ANY 1997

- **Menorca**
Número monogràfic
- **Símbols i mites**
La dona d'aigo d'en Jordi des Racó i el cinema
El bisbe de Mallorca Rafael Álvarez Lara
- **Andreu Terrades, pintor**
Quatre aportacions al coneixement sociolingüístic
Lluc i Montserrat
- **Miquel Costa i Llobera,**
com l'au dels temporals
El Jardí Botànic de Sóller
Maria Barceló o la passió per la Història

- **Blai Bonet**
La Música a Mallorca
La presència d'Ibsen a la Mallorca d'entre els dos segles

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ BARTOMEU BENNÀSSAR

Clonació biològica i clonació sociocultural

ACTITUDS DE L'ESGLÉSIA DAVANT LES QÜESTIONS ACTUALS

Clonació, teràpia gènica, eutanàsia, etc. qüestions recurrents i discutides vivament a tots els mitjans de comunicació, de seguida que es presenta l'ocasió. Les aigües es mouen cercant el punt d'assossec. No és bo impedir o dificultar aquests moviments posant traves a la recerca de la veritat. No s'hi val afirmar que l'església «té» la veritat i que no cal cercar-la. Cada dia ens assabentam de més ficades de rems, que es bo reconèixer i demanar-ne perdó, en els camps del progrés científic, de les relacions amb altres esglésies i religions i dels plantejaments ideològics i polítics.

Joan Pau II en la carta «*Vers el tercer mil·lenni*» proposa un exhaustiu pla de preparació per al Jubileu de l'any 2000 i el comença urgint un examen de consciència, puix «reconèixer els fracassos d'ahir és un acte de lleialtat i de valentia que ens ajuda a reforçar la nostra fe i ens fa capaços i disposats a fer front a les temptacions i dificultats d'avui». I encara que això no agradi a certs cardenals i a altres grups d'església, el Papa en 94 textos al llarg del seu pontificat ha reconegut errors concrets o pecats històrics de l'Església, i en 25 ocasions ha demanat perdó. (Cf el llibre de L. Accattoli, *Quan el Papa demana perdó. Mea culpa*).

No s'hi val tampoc l'excusa del possible mareig dels navegants. Més bé cal advertir que són normals els mareigs i també l'excusa donada quan es planteja la vida i la societat com un estanc quiet. Existència estancada d'aigües podrides.

L'església, com altres instàncies, està temptada de posar fre a discussions, oposicions, recerques científiques i teològiques i fins i tot de posar punt i final a investigacions i exposicions acadèmiques com, per exemple, ha volgut fer (ha fet) respecte del ministeri ordenat de la dona. Sembla ésser-li més fàcil dir «no» enfront de qüestions que tenen a veure amb el poder, la direcció o el govern. Exemple, gens exemplar d'altra banda, el document-recordatori d'allò que no poden fer els laics/laiques en l'església, encara que es tituli «*Instrucció sobre algunes qüestions referents a la col·laboració dels fidels laics amb el sagrat ministeri dels sacerdots*» (13 de novembre de 1997).

Convé de totes maneres recordar que aquests últims anys Roma també ha publicat dos documents ben interessats, clars, oberts, exigents: El Consell Pontifici «Cor Unum» el 4

d'octubre de 1996 publicà: *La fam en el món. Un repte per a tothom: el desenvolupament solidari*. El Consell Pontifici «Justícia i Pau» donà a llum *Per a una distribució millor de la terra: el repte de la reforma agrària*, el 23 de novembre de 1997. Documents que bé mereixen ésser llegits i comentats. En aquests documents Roma sembla parlar pels altres i de llurs problemes; cosa que a tots ens destrava la llengua. A més podem advertir que els firmants no coincideixen amb els setze —entre cardenals i bisbes— que firmen la Instrucció a que ens hem referit anteriorment. Es mantenen les línies paral·leles en el fons i en les formes entre les qüestions disciplinàries i les qüestions socials.

TEMPTACIÓ DE PRONUNCIAR «LA PARAULA DARRERA»

Tampoc és bo voler arribar massa ràpidament a port obviat el procés de diàleg, de discussió i de confrontació de les raons i dels arguments. Això exigeix superar la temptació de pronunciar «la paraula darrera» o de tancar ràpidament i definitiva les discussions sobre qüestions opinables o que encara es troben lògicament en estudi, tal com recordàvem. Aquest estil d'intervenció ràpida estalvia, diuen, molts de maldecaps però a condició de tallar el cap mateix, afegim. Per evitar, diuen, l'error possible neguem el pensament necessari.

L'acceleració del temps i l'abundància de qüestions i d'opinions obliguen a dites intervencions, s'excusen els moralistes i el magisteri «accelerats». La nostra opinió és una altra. Parlem de tot entre tots. Que participi el Poble de Déu en l'elaboració de la moral i que siguin escoltades les opinions interdisciplinàries imprescindibles per una aproximació acurada al problema o a la qüestió. A temps accelerats i a canvis culturals ràpids a tots els nivells oposem-hi més reflexió, assossec i calma. Si més no, que les respostes morals siguin modestes, provisòries, elaborades conjuntament i en processos més llargs. Tots som subjectes actors de les reflexions i de les decisions morals.

«LES CONSCIÈNCIES» ENFRONT DEL «PENSAMENT DÈBIL I ÚNIC»

No resultarà superflu, en i per als temes i àmbits de reflexió moral de les pàgines presents, recordar l'atenció deguda a «la consciència» i a «les consciències». Tant per allò que es re-

fereix al magisteri o a la veu de l'església, com pel que pugui referir-se a ideologies i ciències/tècniques poc respectuoses igualment per la consciència.

Per fer front al greu perill de l'anomenat «pensament dèbil» alguns reforçarien el pensament autoritatiu i magisterial; uns altres augmentaríem les necessàries i volgudes aportacions del pensament de tots per «reforçar» dit pensament. I a més, per no caure en el parany, més greu encara: el del «pensament únic». Potser es «fa» dèbil perquè es vol dèbil i manejadís en vestes d'un pensament únic i fort-poderós. I aquest no acostuma a casar-se bé amb les consciències ni amb la consciència moral.

Per orientar-se la persona compta amb la consciència moral simbolitzadora i creadora de sentit(s). La consciència no és quelcom de tancat i eixorc sinó un «instrument» permanentment obert i fecund per a preguntes i respostes no calcades sinó noves, creadores d'orientació i de sentit al viure i al quefer diari. El recurs primordial d'encert moral és la consciència moral.

La fidelitat a la mateixa constitueix una sortida a tants de problemes plantejats i que no es resolen amb el recurs a l'autoritat, a la legislació, a la repressió. La consciència ens alerta del servilisme i de la manipulació dels valors per la publicitat o pels interessos polítics o comercials. Impulsa preses de postura en el camp professional (de la bioètica, medicina, política, finances, empresa o escola) d'acord amb la dignitat de la persona. La consciència afavoreix subjectes responsables i convençuts, entre els esculls de l'home «adaptat» i del «manipulador».

RELACIÓ ENTRE CIÈNCIA/TÈCNICA I ÈTICA

La ciència/la tècnica (la biotecnologia, la genètica, la clonació, doncs, del grec klon=esqueix, produir còpies exactes) i l'ètica han de mantenir-se en camps de feina i de reflexió diferents però mútuament i respectius: 1) agraïts (un per a l'altre són un do, com ho son per a la humanitat); 2) respectuosos (no son cridats a fer funcions d'inspectors: ni el científic o tècnic hauria de ser un invasor: «allò tècnicament possible ja és èticament bo», ni l'ètic hauria d'actuar com inquisidor); 3) oberts l'un a l'altre, «necessàriament» diria, perquè la ciència-tècnica no es reclogués en si mateixa fent de l'home del present-futur un gegant d'extremitats robotitzades i perquè l'ètica pogués i volgués aportar idees i valors —saba— on neix i creix l'home actual (la revolució mediàtica, l'ecologia, la genètica, etc.). Així neixen la bioètica i la ecoètica.

Aquest tarannà obert, respectuós i agraït aboca a una relació profitosa per ambdues parts. S'eviten xocs innecessaris i s'obren les portes a un diàleg, a suggeriments i correccions, si calen, més ben rebudes i, per tant, carregades d'un futur millor.

Pens que encara se pot i s'ha d'anar més lluny. Es la mateixa ciència/tècnica que inclou en els seus plantejaments i discursos l'exigència de l'ètica i aquella no hauria de veure ni de sentir l'ètica o la moral pensada com una intervenció sempre feta des de fora, per part de l'església o per part d'altres instàncies.

El món científic-tècnic hauria de sentir-se preocupat i empès —deixau-m'ho dir així modestament— a una major autoresponsabilització, a créixer en responsabilitat moral. No és una ofensa dir-ho així, quan escoltes molts científics o tècnics defugir aquesta classe de responsabilitat. La responsabilitat professional inclou també aquesta responsabilitat ètica. I

més en qüestions complexes i dramàtiques. A major «poder», major «corrupció» possible.

RESPONSABILITAT MAJOR

Responsabilitat vol dir en aquests temes: 1) escoltar les necessitats sentides de vida i de vida millor (quantitat i qualitat); 2) veure i preveure i afrontar els riscs que se troben o sorgeixen, 3) en el camí de les solucions vitals arbitrades.

Els «invents» es «troben» en la natura. El científic-tècnic quan inventa s'aproxima a l'encàrrec del Déu Creador. No som rivals de Déu. «Dominau...» no significa un domini despòtic, sinó un domini respectuós i beneficiós, és a dir, a benefici de tots: «tot és de tots»: la natura i els «invents» de la ciència i de la tècnica i del treball. El científic-tècnic no ocuparia el seu lloc ni faria la seva tasca defugint aquest encàrrec, càrrega feixuga de dubtes, avanços i retrocessos. Tampoc el moralista pot pronunciar una paraula condemnatòria (d'aquest esforç científic-tècnic) quan hauria de pro-nunciar-la afavoridora i salvadora de l'home. Si una paraula guardadora, però aquesta serà sempre una paraula-fet d'amor. Com Déu Creador mirà amb complaença les coses bones, molt bones i com el Verb es feu home per a la vida abundosa del món.

Els mots subrellats —manera de dir «fins i efectes»— són importants: 1) necessitats de vida i de vida de qualitat. Examen, doncs, pertinent respecte a si certes recerques i certs processos són avui necessaris o, tal volta, imposats per plans econòmics o industrials, etc. ¿Són necessaris certs «progrésos» o «assaigs» per a la vida del món? ¿Les anomenades necessitats són tals o no?

2) Les solucions han de ser solucions vertaderes pels problemes o per les necessitats; no si valen «floritures» o «focs d'encenall», potser meravellosos però de moment poc o gens profitosos. L'imperi d'allò aparent, fins i tot frívol, ens fa perdre l'equilibri entre urgent (¿per a qui?) i important, entre espectacular i valuós, entre immediat i rigurós, entre banal-venal i eficaç...

3) Els riscs que comporten les solucions complexes per a les necessitats dramàtiques s'han d'afrontar amb una multiplicació de seny i de temps esmerçat entre la necessitat i la solució. A riscos grans i greus, major responsabilitat... i fins i tot capacitat d'una moratòria o ajornament i de fre, capacitat fàctica de posar i de posar-se cada u i la comunitat científica (i tant de bo! la indústria farmacèutica o similar) un cartell d'alerta! d'stop! El principi de responsabilitat inclou el sí i el no. S'és un irresponsable quan se dona un sí o un no quan el que cal és un no o un sí. No s'hi valen en aquest joc, tan important, apostes «doiudes» a l'estil de la selecció del color dels ulls, o «jo vull ser el primer a fer tal o qual cosa». La competitivitat, la vanitat, l'arribisme, la submissió servil al poder econòmic o polític són mals companys de camí per tothom, també pel científic i tècnic (també per l'ètic).

Acostem-nos un poc més a la qüestió de la clonació des de semblants plantejaments generals, sense oblidar que aquests porten una clara càrrega de possibles i desitjables concrecions, com veim.

LA CLONACIÓ «A PROVA»

Per millor avaluar la conveniència o no de moratòria o de fre posats a les provatures, per seguir endavant una investiga-

Dolly i la seva cria Bonnie.

ció o una recerca de la volada de la clonació humana, posem-la a prova d'aquests principis: 1) el principi del bé comú humà, del benefici del ser humà. (En negatiu i primeríssim principi: no perjudicar, no fer mal). Els beneficiaris de la troballa ha de ser el «tot» humà, tots, incloent-hi els altres, els absents o els sense veu en aquest assumpte o qui cau ben enfora sembla d'aquesta qüestió, els pobres-empobrits, però que en resultaran perjudicats, puix se destinen i se distreuen molts diners per uns «avantatges» d'uns pocs, ara com ara més que discutibles. ¿A benefici de qui s'investiga?. Es tractaria de recordar que les decisions morals en qualsevol terreny s'han de prendre des de perspectives de moral social mundial: totes les persones començant per les més desfavorides.

Pot servir la clonació per a l'home; per proporcionar-li amb animals uns materials «humanitzats» per a medicaments i per a trasplantaments, etc., i per a l'agricultura. Per corregir i preservar de greus defectes genètics, etc. Benvinguda clonació biològica per a teràpia gènica.

2) El principi de la vida humana diversa respectada. La clonació pot contemplar-se com un atac a la biodiversitat i un perill en front de la identitat de cada ser humà. Amb tot cal afirmar que la diversitat identitària s'enriqueix, a més de l'ADN, amb altres interaccions i amb l'ambient, l'educació, la cultura, etc. trobats, rebuts i treballats. Tot ser humà és irrepetible encara que l'organisme sigui clonat o clònic. Els «bessons» monocigòtics se desenvolupen cada u amb les seves característiques. Aquestes afirmacions no demostren que la clonació sigui èticament desitjable. Per respectar la diversitat humana fins i tot s'ha formulat el dret a ser producte d'una casualitat i no

elaboració de disseny. S'haurà de reivindicar tal volta l'atzar. Això vol dir: se pot planificar tenir o no tenir un fill, però no el fill que es vol tenir. Al menys aquestes consideracions ens poden fer pensar. I això és el que de vegades manca.

CLONACIÓ SOCIOCULTURAL

No puc estar, en aquest moment, de denunciar la manca de diversitat patida, encara que engendrats per «via tradicional» (dins un context d'amor de parella, amor unitiu i procreador), a causa del pensament únic que s'imposa. «Ovelles» clonades ho som molt més per les dictadures de certs mitjans de comunicació, dels doblers globalitzats i sense fronteres i dels polítics del «votau-me i no penseu». Per real cacofonia podrien anar plegadets aquests mots: clonació, colonització, cocolonització,... Mantenir el màxim d'originalitat de les persones i de les cultures, encara que comporti conflictes, tensions i —és clar— resistència a ser sotmesos.

A més, la diversitat genètica, i no la puresa racial, sembla ser garantia de supervivència. La diversitat cultural, i no una monocultura «poderosa» però humanament «pobra», és garantia de supervivència humana, realment humana. ¿Podria servir un símil? El «boom turístic» i el monocultiu turístic han fruitat en la «balearització territorial i cultural» perniciososa, semblantment pot passar-nos: perniciosament clonats, monoculturitzats. La supervivència humana demana biodiversitat i diversitat cultural.

Ara crec que queden aclarits els mots i els termes que encapçalaven aquestes reflexions. ■

Bartomeu Bennàssar

Al la Ciutat dels Llibres

La incendiada imaginació poètica de Gabriel Janer Manila

(a propòsit d'*Els Jardins incendiats*)

Els grans narradors es distingeixen per donar voltes concèntriques entorn d'uns mateixos temes tot variant el tractament. Quan arran de la publicació de *La cerimònia* i *Tango* el malaguanyat Josep Maria Llopart afirmava que *Gabriel Janer Manila ha arribat a la maduresa del seu art repetint sempre, en el fons, una mateixa novel·la; repetint-la, però a veus diferents, des d'angles diferents, amb llum canviant i amb horitzons de variades fites, cada cop més àmplies i de més vastes possibilitats* (Avui, diumenge, 9 octubre, 1977) sense adonar-se equiparava l'autor d'Algaida a precedessors tan il·lustres en l'àmbit de la literatura catalana com ara Víctor Català, Joaquim Ruyra, Llorenç Villalonga o Mercè Rodoreda i semblava com si profèticament es referís al cicle compost per *Paradis d'orquídies*, *La vida tan obscura* i *Lluna creixent sobre el Tàmesi*, a les quals ara s'ha afegit *Els jardins incendiats*. El premi Carlemany de 1997 és la culminació d'una tetralogia que ha esdevingut un dels projectes més ambiciosos de la literatura catalana del nostre tombant de segle i el resultat d'un vaitot de força narrativa.

La desesperada persecució dels ideals que l'art planteja i que les circumstàncies de la vida s'encarreguen de destruir (reflexió que aprofundeix ja encetada a *Lluna creixent sobre el Tàmesi*) s'encarna en la tragèdia vital d'una parella de protagonistes, n'Aina i en Martí, fills directes (en sentit literal i metafòric) i víctimes innocents del desastre col·lectiu de la guerra civil espanyola, que té continuïtat històrica en el present en forma d'un pare militar que lluita a favor del fran-

quisme i que esdevé seuaç d'un empresari, marit de la protagonista, que basteix la seva fortuna urbanitzant a tort i a dreu els indrets verges de Mallorca. Els protagonistes de la novel·la són supervivents inconscients d'un naufragi del qual intenten salvar-se frenèticament omplint la seva vida de sentit per mitjà de l'amor, una passió amorosa il·limitada, abranda-da, amb la qual intenten anul·lar la buidor, el no-res a què els aboca una societat resclorida d'hotelers i constructors que l'únic que saben fer és posar la tassa del wàter als turistes anglesos, alemanys o d'onsevulla que usen l'illa i n'abusen. El desig d'evasió converteix l'art en una font d'anhels on es projecten les propies frustracions, les fantasies secretes, és la font que les alimenta i a la qual no li importarà sacrificar-se a la protagonista. Precisament la novel·la comença amb la notícia de l'assassinat de n'Aina, la qual ha estat trobada morta amb signes evidents d'haver estat violada o almenys això sembla, ja que un dels encerts d'*Els jardins incendiats* és la capacitat de l'autor per capgirar allo que els fets de la narració aparenten a primera vista.

Un examant de la protagonista, un pintor invàlid en cadira de rodes que ens recorda el James Steward de *La finestra indiscreta* de Hitchcock (tot i que el tema de l'invàlid com a símbol d'un estadi vital més a prop de la mort que de la vida ja el trobem a les altres tres novel·les de la serie encarnat en un personatge o altre), descabdella de manera retrospectiva (un dels reeiximents tècnics de la novel·la que aconseguix que ens adonem del valor de la literatura per fixar els records i el temps, tema que ja

trobàvem a l'igualmente excel·lent *Lluna creixent sobre el Tàmesi* o més d'esquitlletes a *Rius de Babilònia*) i sempre des de l'espai clos de la seva cambra (que ens recorda el tema de la poesia postsimbolista de la cambra com a espai per a la creació), des d'on observa la realitat, la trajectoria vital de la protagonista a un comissari de policia gairebé tan recargolat com els crims que investiga, fill malalt de la societat igualment malalta fruit del desastre de la guerra civil. Però l'ús del gènere policíac és àmpliament transcendit, perquè no ens interessa tant saber qui és l'assassí, una qüestió més aviat menor, com conèixer les fascinants tresqueres (de les quals l'assassinat és, en tot cas, una conseqüència final) que pren la vida de la protagonista, fruit de la tristíssima història de la seva mare, de la qual és retrat i continuació.

Dins aquesta reflexió sobre la literatura ja encetada amb *Lluna creixent sobre el Tàmesi* trobem el tema de l'amor (que impregna igualment les altres tres novel·les de la sèrie), l'amor com a metonímia de la vida humana (amb els seus components d'*eros* i *thànatos* que escindeixen l'ésser humà entre la vida i la mort) és l'instrument que els humans fem servir per accedir al coneixement. D'altra banda l'amor és un sentiment que en les novel·les de Janer Manila sempre es desenvolupa al marge de les convencions socials perquè precisament aquestes no permeten que es realitzi. Els personatges de la tetralogia en general i d'*Els jardins incendiats* en particular trenquen totes les convencions socials per realitzar-se amorosament, una realització que sempre s'estronca de manera

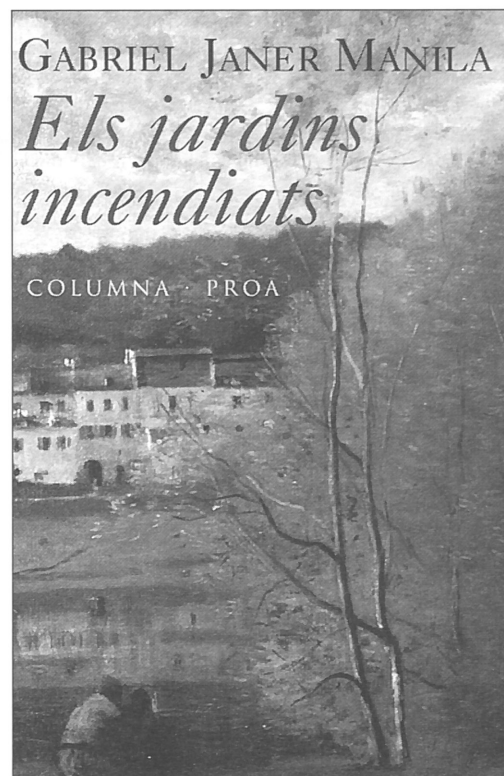
dramàtica i violenta perquè l'altra cara de la moneda de l'amor és la mort, una mort que no necessàriament ha de ser física (com ara l'assassinat de l'amant de la mare de la protagonista), sinó que pot venir representada per la impotència sexual (com ara en el cas d'en Martí, el protagonista i narrador de la novel·la) o simplement per l'amor no correspost (cas per exemple d'en Joaquim, el marit de n'Aina). Els personatges desairats com en Joaquim es revengen estroncant la realització amorosa de la protagonista (és el tema de les terceres persones que destrueixen la parella, d'origen sartrià, perquè una parella enceta un procés d'unió que la intervenció de terceres persones sempre estronca de manera fatal i que trobem per exemple a *La vida tan obscura* o a *Paradis d'orquídies*).

El gran tema de l'amor i la mort va indissolublement lligat a la relació entre la vida i l'art, a la consciència que l'art és una forma de matar la vida perquè el mite solament es pot construir a partir de la mort. L'ofici de l'escriptor consisteix a explicar el procés de mimesi, l'exercici poètic de capturar la vida i fixar-la en el temps, eternitzant-la i alhora matant-la. Això, afegit a l'ús del gènere policíac com a mera excusa, ens recorda que ara ens trobem davant un escriptor que fa literatura postmoderna en el sentit que situa la reflexió sobre la literatura i el mecanisme literaris per capturar la realitat, el temps i els records, la vida en definitiva, com a centre de les seves preocupacions narratives en la línia d'autors com ara Paul Auster o Salman Rushdie. En la seva darrera obra Gabriel Janer Manila no solament ens explica les peripècies d'uns personatges particulars, sinó que demostra una extraordinària capacitat per saltar de l'anecdòtic al significatiu i crear així una novel·la simbòlica, és a dir, que els elements simbòlics es dramatitzen de manera que s'obren camps de significació especialment connotats. I tot això amb el relat oral, aparentment senzill, d'en Martí, on amb una gran simplicitat i saviesa s'integren les altres arts, la pintura, la música, l'escultura, el teatre, la moda (amb les manifestacions més rabiosament actuals com ara el *piercing*) o l'arquitectura amb la voluntat de crear una obra d'art total (el capítol italià és un magnífic compendi de tot) i on al capdavant la mimesi literària s'encarrega de la transmissió d'aquesta totalitat en un joc de catarsi i dis-

tanciament constant. En aquest sentit el llibre té uns interessos culturals molts rics que palesen que Gabriel Janer Manila conserva intacte un esperit jove, vitalista i intensament curiós per tot allò que l'envolta, però és que a més a més hi ha una gran erudició plasmada amb molta naturalitat, com ara la història del cardenal Antoni Maria de Morella o l'actualització d'alguns elements mitològics que pertanyen a l'imaginari de les rondalles mallorquines.

La preocupació d'origen proustià per l'ascendència familiar, que compta amb el gran precedent mallorquí de Llorenç Villalonga, esdevé un dels eixos temàtics de la novel·la per escatir el problema de la identitat dels personatges, el tema que explica i justifica les seves terribles i turmentades relacions. La preocupació de l'ascendència depèn directament de la sexualitat.

Ja hem dit que el procés de mimesi implica la destrucció de la protagonista perquè acabi convertida en mite (associat a aquella contundent pregunta retòrica de *saps que els taurons no es mengen els morts?*). En la novel·la la destrucció de la protagonista depèn directament de l'aventura amorosa i de la sexualitat. Les manifestacions de la sexualitat (omnipresents al llarg de la novel·la) són fonamentals per interpretar els personatges perquè és allà on aquests troben la seva identitat (per exemple en el cas del capità Gómez, el pare de n'Aina, la sexualitat representa l'element dionisiac de la vida en el seu estat pur, és l'instint, la força bruta). D'aquesta manera el coit (simbòlicament tota apropiació de la realitat, tota penetració en aquesta n'implica una possessió i per tant un coit) esdevé l'acte central de l'existència, la màxima manifestació de la vida (perquè implica la reproducció, per exemple en el cas de l'engendrament de n'Aina) però alhora la màxima manifestació de la mort (cas de la protagonista assassinada en el moment de l'orgasme o de l'amant de la mare de n'Aina). La mort apareix com a forma de destrucció associada a l'aventura amorosa. Però el procés de destruc-

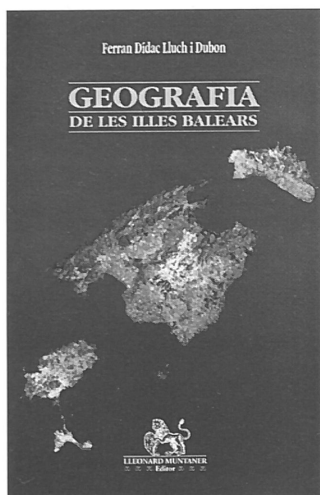
ció (del jo) és inherent a l'existència i solament l'art pot oferir la redempció simbòlica de la carn (l'art destrueix la realitat). En el fons hi ha un judici de l'art contemporani, l'acte de creació és un acte de destrucció i per tant és un crim (la dimensió simbòlica de l'assassinat de la protagonista).

Finalment, la mimesi literària que ens ofereix Gabriel Janer Manila disposa d'una llengua estilitzada i refinada, amb el perfum del català de Mallorca, que ens recorda l'elegància lingüística del poeta ja clàssic Bartomeu Rosselló-Pòrcel, que integra registres molt diversos de manera harmònica, un català saborós que es distancia de les propostes embridores d'alguns autors que només volen fer servir *corba* perquè tenen por que els seus lectors de vint anys no sàpiguen què vol dir la paraula *revolt*. Per a Gabriel Janer Manila el català existeix perquè és conscient que un dels atractius de la literatura és la proposta que fa d'incitació cap a un llenguatge desconegut. L'escriptor no solament fa això sinó que ens sedueix amb la seva incendiada imaginació poètica a seguir la seva apassionant i apassionada reflexió sobre la relació entre la vida i l'art. ■

Lluís Miquel Bennàsar

Mostrador

Ferran Dídac Lluch i Dubon: *GEOGRAFIA DE LES ILLES BALEARS*. Presentació: Gaspar Valero i Martí. Pròleg: Joana Maria Petrus Bey. Palma, Lleonard Muntaner Editor («Llibres de la Nostra Terra», 31), 1997, 337 ps.

Es tracta d'una visió integral i actualitzada de la geografia de les Balears. L'obra té una estructura clara i perfectament articulada, i ens ofereix en deu capítols les qüestions que són considerades clàssiques en qualsevol tractat de geografia: la descripció general, la geologia, el clima, la hidrologia, la biogeografia, la població, l'economia, la indústria i la construcció, el sector serveis i el turisme, i, finalment, la divisió territorial i els transports.

Diversos autors: *MALLORCA ENTRE ELS DOS SEGLES (XIX-XX)*. Catarroja, Editorial Afers («Afers. Fulls de recerca i pensament», 27), 1997, 508 ps.

La revista «Afers» presenta un dossier, coordinat i presentat per Pere

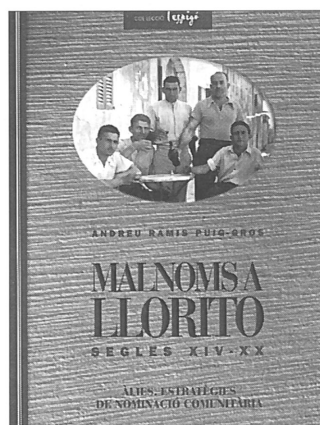
Fullana i Antoni Marimon, sobre una època –les darreres dècades del segle passat i els primers anys d'aquest– que per a Mallorca va ser veritablement important. Marimon i Fullana, conjuntament, parlen del canvi de segle; Damià Pons analitza el procés de nacionalització i modernització cultural que s'hi va produir; Fullana, reconstrueix la relació entre Antoni Maura i el partit fusionista; i Marimon estudia la repercussió social de la repatriació dels soldats procedents d'Ultramar a Mallorca (1896-1899). El conjunt dels treballs té un bon nivell d'interès.

Antoni Quintana Torres: *LA FESTA DE L'ESTENDARD. CULTURA I CERIMONIAL A MALLORCA (SEGLES XIV-XX)*. Presentació de Joan Francesc Mira. Catarroja-Barcelona, Editorial Afers («Recerca i Pensament», 5), 1998, 305 ps.

La Festa de l'Estendard, que se celebra a Palma el 31 de desembre, és la festa civil més antiga d'Europa. L'historiador Antoni Quintana ens ofereix la crònica de la seva celebració en les diferents èpoques, assenyalant en cada cas els rituals i la funció sociopolítica que la caracteritzaren. El fet més rellevant és la gran adaptabilitat de la festa a la realitat de cada moment històric, fins al punt que, com diu J.F. Mira, ha esdevingut «expressió i document de la història d'una societat», a la vegada que ens permet poder «entendre millor l'evolució d'aquesta societat a través de la seua expressió en la festa». El 31 de desembre ha estat percebut pel poble de Mallorca com el seu dia fundacional. I la força d'aquesta percepció ha fet possible que la Festa de l'Estendard fos capaç de sobreviure les adversitats històriques i els

processos desnationalitzadors que amb insistència han pretès falsejar els orígens històrics i la identitat nacional dels mallorquins. El llibre d'Antoni Quintana és alguna cosa més que un estudi històric.

Andreu Ramis Puig-gros: *MALNOMS A LLORITO. SEGLES XIV-XX*. Pròleg de Joan Miralles i Montserrat. Binissalem, Di7 Edició («Col·lecció L'Espigó», 1), 1997, 169 ps.

La primera cosa que sorprèn de la lectura del volum –editat magníficament, i amb una gran quantitat de fotografies de gran valor documental– és el rigor amb què ha estat concebut i realitzat, així com també l'alt rendiment que l'autor ha sabut treure d'una qüestió –la malnominació– que aparentment és més aviat anecdòtica i intrascendent. Com diu Joan Miralles, «darrere cada nom propi, sigui malnom o sigui topònim, hi ha un fragment de vida fet paraula, una petita peça de l'engranatge de l'esdevenir de la pròpia comunitat». Andreu Ramis ha sabut reconstruir, fent ús d'una abundant documentació inèdita i de gran quantitat d'informació oral, la història de la gent de Llorito. A més, fa una aportació important al coneixement

lingüístic i antropològic a partir d'una matèria primera que fins no fa gaire temps era del tot desaprofitada.

Salvador Galmés i Sanxo: *LUL-LISME*. Edició a cura de Pere Rosselló Bover. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Serra d'Or», 191), 1997, 214 ps.

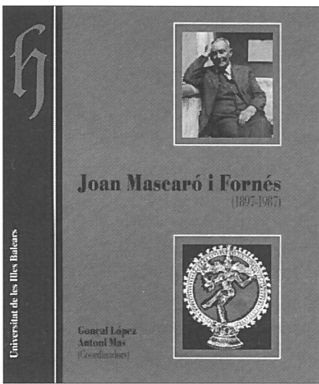
En aquest tercer volum de les *Obres Completes* de Salvador Galmés hi podem trobar tots els seus escrits centrats en la figura de Ramon Llull, a l'estudi del qual el narrador llorençí dedica la major part de la seva vida. Els materials que hi són recopilats en molts de casos tengueren el seu origen en els pròlegs que Galmés va escriure com a presentació dels volums que anava editant de les obres completes del fundador de la cultura catalana escrita. La lectura d'aquest llibre tant serveix per conèixer Llull com Galmés.

Diversos: *ACTES DEL IV CONGRÉS EL NOSTRE PATRIMONI CULTURAL: EL CATALA PATRIMONI DE MALLORCA*. Palma, Societat Arqueològica Lul·liana («Monografies», 6), 1997, 251 ps.

L'origen d'aquesta publicació es troba en el Congrés que l'Arqueològica va celebrar el 1996 dedicada a la llengua catalana com a patrimoni inalienable de Mallorca, tant en la perspectiva del passat com del present i del futur. Estudiosos de la història de la llengua i especialistes en sociolingüística, de notable prestigi els uns i els altres, presentaren al Congrés ponències i comunicacions en les quals hi abundaven les noves

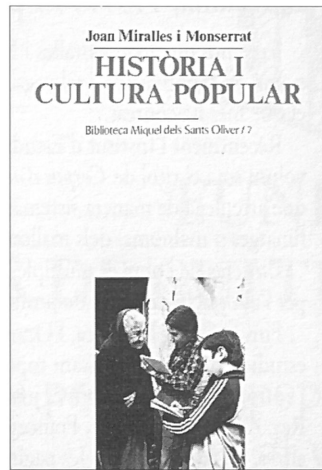
aportacions. El bloc de la història de la llengua va ser el més copiós, però tampoc no hi faltaren les anàlisis de la situació actual, i fins i tot les propostes encarades cap al futur. Entre els col·laboradors del volum hi ha Antoni I. Alomar, Ramon Diaz i Villalonga, Gabriel Ensenyat, Joan Antoni Mesquida, Guillem Rosselló Bordoy, Nicolau A. Dols, Joan Melià Garí, Jaume Corbera, Gabriel Bibiloni, Aina Moll...

Diversos autors: **JOAN MASCARÓ I FORNÉS (1897-1987)**. Edició a cura de Gonçal López i Antoni Mas. Palma, Universitat de les Illes Balears («Col·lecció Homenatges», 1), 1997, 268 ps.

La Universitat de les Illes Balears va nomenar l'any passat Joan Mascaró Doctor *Honoris Causa*, a títol pòstum, en un acte solemne celebrat a l'església parroquial del seu poble nadiu. Aquest llibre d'alguna manera és una conseqüència de l'esmentat acte d'homenatge. I cal dir, una vegada vist el volum, que la iniciativa ha resultat del tot encertada. Les 268 pàgines es reparteixen, poc més poc menys, en els següents blocs: un aplec d'escrits del mateix Mascaró, un conjunt extens d'articles que parlen de la seva personalitat o obra, una biocronologia, la bibliografia de l'escriptor i els diversos parlaments que es varen pronunciar en l'acte de la seva investidura com a Doctor *Honoris Causa*. Mascaró durant molt de temps ha estat dins les nostres lletres un gran desconegut. L'edició d'aquest volum i les traduccions publicades els darrers anys per l'Editorial Moll de la seva obra ens el comencen a fer pròxim. I, amb la proximitat, la grandària intel·lectual i moral d'aquest

margalidà universal creix fins a l'altura dels estels. El volum reproduïx una bona col·lecció de fotografies.

Joan Miralles i Montserrat: **HISTÒRIA I CULTURA POPULAR**. Pròleg de Damià Ferrà-Ponç. Barcelona, Universitat de les Illes Balears/Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Miquel dels Sants Oliver», 7), 1998, 171 ps.

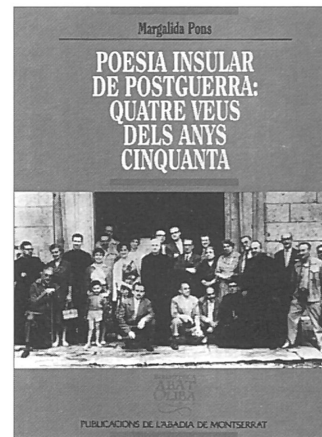
El llibre reuneix els treballs sobre història oral, història local i cultura popular publicats per Miralles des del 1973 fins al 1993. La primera part sobretot ens remet a les propostes i a les tasques desenvolupades per l'autor en el terreny de la història oral, de la qual ha estat un dels pioners, tant al nivell de la teoria com de la pràctica, dins el nostre àmbit lingüístic. La segona, ofereix un article sobre l'Arxiu Municipal de Montuïri, escrit en ocasió de la seva ordenació i catalogació. La tercera part, és un aplec de temàtica diversa, encara que sempre dins l'àmbit del que s'anomena cultura popular: la festa de l'Estendard, els cossiers de Montuïri, la màgia a Mallorca, la classificació dels jocs tradicionals, la cuina del segle XVIII...

Diversos autors: **HOMENATGE A MIQUEL DOLÇ**. Edició a cura de M.C. Bosch i M.A. Fornés. Palma, Govern Balear, 1997, 713 ps.

El volum recull les Actes del XII Simposi de la Secció Catalana i de la Secció Balear de la Societat Espanyola

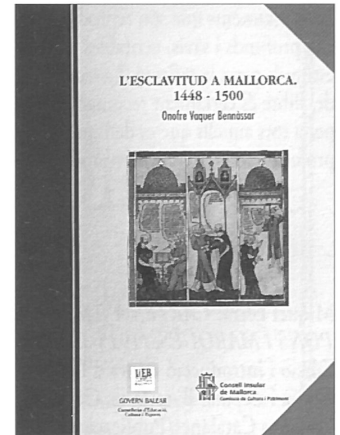
d'Estudis Clàssics, que es va celebrar a Palma el febrer de 1997. Hi trobam més d'un centenar d'articles, els quals es divideixen en diversos grups temàtics: la lingüística grega, la lingüística llatina, la literatura grega, la literatura llatina, la llengua i la literatura a l'antiguitat tardana i a l'edat mitjana, l'humanisme, la tradició clàssica i, finalment, una sèrie d'estudis sobre l'obra poètica i de traductor de Miquel Dolç. De la contemplació i de la lectura parcial del volum es posa en evidència que el Simposi va ser molt fecund i que la vitalitat dels estudis clàssics és a hores d'ara molt intensa, cosa que és més digna de celebració en uns moments en què en determinats àmbits de coneixement pot semblar que no són gaire valorats.

Margalida Pons: **POESIA INSULAR DE POSTGUERRA: QUATRE VEUS DELS ANYS CINQUANTA**. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Abat Oliba», 192), 1998, 522 ps.

El llibre es pot dividir en cinc grans parts. La primera –titulada amb encert *La cultura submergida*– és una crònica prou detallada de la vida literària mallorquina dels anys quaranta i cinquanta. La segona, fa referència als tres autors que d'alguna manera varen ser els ponts entre la preguerra i els poetes de la dècada de 1950. Ens estam referint a Miquel Dolç, Marià Villangómez i Cèlia Viñas. Les altres parts del volum són dedicades a l'anàlisi de l'obra poètica de Llorenç Moyà, Jaume Vidal Alcover, Josep Maria Llompart i Blai Bonet. Aquesta obra de Margalida Pons –resultat, al mateix temps, d'una bona recopilació

documental, d'un bagatge prou extens de coneixements literaris, d'un bon mètode d'anàlisi literària i d'un nas molt fi com a lectora– és una fita molt important en el terreny dels estudis de la literatura contemporània de Mallorca.

Onofre Vaquer Bennàssar: **L'ESCLAVITUD A MALLORCA. 1448-1500**. Mallorca, Institut d'Estudis Balears/Consell Insular de Mallorca, 1997, 248 ps.

L'obra estudia l'esclavitud a Mallorca a la segona meitat del segle XV a partir, bàsicament, de 400 volums de protocols notarials, on apareixen compravendes d'esclaus, inventaris amb esclaus, alliberaments i casaments. S'ofereixen llistes de compravendes, de compradors i de venedors. Es donen moltes notícies de lliberts que es queden a viure a Mallorca, tema en el qual es traspasa el límit cronològic del 1500 per oferir dades del primer terç del segle XVI.

Margalida Munar: **LA IDEA D'EDUCACIÓ EN L'OBRA DE JOAN MASCARÓ I FORNÉS**. Palma, Universitat de les Illes Balears («Col·lecció Homenatges», 2), 1997, 47 ps.

Llibre publicat en ocasió del centenari del naixement de l'escriptor de Santa Margalida. La tasca de l'autora ha estat doble: d'una banda, oferir un resum biogràfic de Mascaró; de l'altra, presentar les seves idees sobre l'educació, i fer-ho mitjançant la reproducció de les seves pròpies frases.

O sigui, és la veu de Mascaró la que arriba directament als lectors. El treball de M. Munar ha estat el de fer la selecció dels textos i d'agrupar-los en els cinc apartats següents: el fi de l'educació, els mestres, com s'ha de treballar per aconseguir l'educació, quines coses s'han de treballar en educació i coneixement d'un mateix. Els pensaments que són reproduïts són profunds i savis, veritables estímuls per a la reflexió. La lectura del llibre és certament recomanable per a tots aquells que es dediquen professionalment a l'ensenyament.

Miquel Ferrà: *CARTES A JOAN PONS I MARQUÈS. (1915-1947)*. Edició i introducció a cura d'Isabel Graña i Zapata. Barcelona, Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Textos i Estudis de Cultura Catalana», 54), 1997, 171 ps.

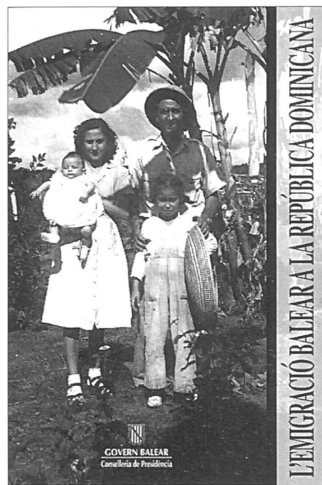
L'epistolari és una crònica de l'amistat entre aquests dos importants escriptors i intel·lectuals mallorquins de la primera meitat del nostre segle. Amb la lectura de les cartes podem escatir el procés de formació i les múltiples activitats del grup d'intel·lectuals aplegats al voltant de l'Associació per la Cultura de Mallorca i la revista «La Nostra Terra». Així mateix, podem assabentar-nos dels seus reiterats intents d'intervenció política, sempre a partir d'un ideari nacionalista.

Bartomeu Bennàssar: *ÉTICA CIVIL Y MORAL CRISTIANA*. Salamanca, Ediciones Sígueme («Nueva Alianza» 137), 1997, 361 ps.

El llibre té un subtítol molt aclaridor: *Una nueva cultura moral para sobrevivir humanamente. Diálogo (y diápraxis) frente a la intransigencia y la responsabilidad*. L'autor, un teòleg i un moralista amb una obra publicada ben rellevant, és així mateix un dels grans intel·lectuals mallorquins d'ara mateix. A partir d'una base ètica i filosòfica cristiana, afronta amb esperit crític les realitats conflictives dels temps actuals, tant en la seva dimensió social com

individual. Bennàssar proposa una moral basada en la tolerància i el diàleg, en la solidaritat i en l'autoresponsabilitat. A la part final del llibre parla dels reptes que la moral cristiana ha d'afrontar en relació als àmbits de la sexualitat i del matrimoni. En tots els casos, l'autor es decanta per les respostes que neixen de la reflexió lliure, sense el condicionament dels dogmatismes seculars d'una Església de la qual se'n sent part però sempre des d'una posició progressista, i molt sensible als fets de la realitat.

Joan Buades Crespí, Mariantònia Manresa Montserrat i Margalida A. Mas Barceló: *L'EMIGRACIÓ BALEAR A LA REPÚBLICA DOMINICANA*. Palma, Govern Balear. Conselleria de Presidència, 1998, 108 ps.

El volum té una part inicial que bàsicament pretén presentar als lectors la República Dominicana. Tot seguit, es fa el repàs de l'emigració balear a l'illa: després d'assenyalar les seves característiques generals i les etapes cronològiques en què es va desenvolupar, es parla d'aspectes ben concrets, tots ells de prou interès: les activitats professionals, els nuclis familiars, el moviment associatiu –centrat en la Casa Balear–, l'activitat política, la nova presència balear dels anys vuitanta a través de les inversions en indústries turístiques... La lectura del llibre ens permet conèixer a fons una part de la nostra realitat històrica: la d'aquells mallorquins que anaren a fer les Amèriques. El volum reproduïx un bon nombre de fotografies, que encara fan més creïble el document.

Joan MIRALLES I MONTSERRAT: *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Barcelona, 1997. 774 pàgs.

Fa temps que Joan Miralles i Monserrat es dedica a l'estudi dels noms, a l'Onomàstica, i tal vegada el camp de l'Antroponímia sigui el que més ha conreat.

Recentment l'Institut d'Estudis Catalans li ha publicat un gruixut volum sota el títol de *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV* que arreplega de manera sistemàtica els noms (noms de pila, llinatges o malnoms) dels mallorquins de sis segles enrere.

L'interès de l'obra és múltiple, i en especial filològic, però també per l'aportació de dades de profit per a una anàlisi històrica.

Fins fa poc, a Mallorca, l'Onomàstica havia atret més als estudiosos en la seva vessant toponímica però no tant l'antroponímica. Així i tot és just recordar treballs d'Enric Moreu Rey, Antoni Lluïl Martí, Francesc de B. Moll, el propi Miralles i altres, en part recollits a les pàgines del Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica.

El llibre que comentam és una investigació rigorosa, sistemàtica i gairebé exhaustiva sempre tenint en compte les limitacions i dificultats de les fonts documentals de què es disposa. Queda estructurat en un estudi de les fonts, transcripció escrupolosa de les mateixes i un molt interessant índex alfabètic de tots els noms apareguts als documents.

Joan Miralles s'ha apropiat als arxius i ha treballat directament sobre llistes de noms, més o menys llargues, la majoria de les quals en gran part eren inèdites. La documentació prové en primer lloc de l'Arxiu del Regne de Mallorca i de l'Arxiu Diocesà de Mallorca i en segon lloc de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu del Regne de València.

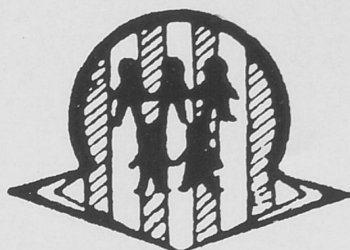
Es tracta de les *Llistes de monedatge de morabatí* de Montuiri (1308), d'Inca (1329 i 1336), de la parròquia de Santa Eulàlia (1329 i 13336), de la parròquia de Sant Nicolau (1336), del call dels jueus (1350) i de la parròquia de Sant Miquel (1390); les *Llistes de deutors d'Aljama* (1339); la *Llista d'homes d'armes* (1359); les *Llistes de querns de setmana* de les parròquies de Sant Nicolau i Sant Jaume (mitjans segle XIV) i la *Llista de contribuents al socors en guerra* de la parròquia de Sant Miquel (1364).

La formació de nombrosos noms a partir de l'origen geogràfic permet conèixer les procedències de molts habitants de la Mallorca del segle XIV o dels seus ascendents, com bé indica el Dr. Joan Veny al pròleg. Sens dubte això és una contribució important per comprovar el punt de partida dels repobladors d'aquesta illa.

És un autèntic deliri llegir tants noms eufònics, sonors, dels nostres avantpassats, sobretot femenins, com Dolça, Elicsen, Sibília, Serena i tants altres o conèixer quins eren els noms propis d'un col·lectiu tan notable com el dels jueus.

En conjunt, és una obra cabdal en la recerca de l'antroponímia catalana i mallorquina en particular en la qual, una vegada més, es posa de manifest la importància dels noms i l'Onomàstica com a una parcel·la destacada del nostre patrimoni cultural.

Maria Barceló Crespí
Professora Titular d'Història Medieval. UIB.

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:
Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA
PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 51 70 22

LLUC

FÁBRICA D'ARTICLES DE PELL
guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

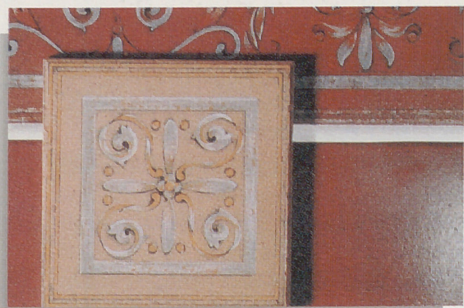
Telèfon 50 19 00

INCA

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma